

POLITIET
KRIPOS

VOLDTEKTSSITUASJONEN 2012

Kripos
Taktisk etterforskningsavdeling
Voldtektsgruppa

Februar 2013

Innhold

1. Innledning	3
1.1 Om Voldtektsgruppa	3
1.2 Formålet med rapporten	3
1.3 Hovedfunn.....	4
1.4 Datagrunnlag og kildevurdering	4
1.5 Typologisering i fire "idealtyper"	6
1.6 Kildegrunnlag – nøkkeltall.....	7
2. Det juridiske voldtektsbegrepet	8
2.1 Voldtekt i juridisk forstand	8
2.2 Utdyping av sentrale begreper i lovteksten	9
2.3 Grenseoppgangen mot straffeloven §§ 195 og 196 – og endring i den nye straffeloven av 2005	11
2.4 Voldtekt – internasjonale og nasjonale forpliktelser	11
3. Anmeldte voldtektssaker på landsbasis 2012	12
3.1 Antall anmeldelser til politiet – fordelt etter statistikkgruppe	12
3.2 Hva er det reelle omfanget av voldtekter i Norge i dag?	12
3.3 Hvilke faktorer påvirker anmeldelsestilbøyeligheten?.....	13
3.4 Politiets behandling av voldtektsanmeldelser	15
4. Voldtektssituasjonen i Norge	18
4.1 Voldtektsanmeldelser fordelt etter kategori.....	18
4.2 Hvem er gjerningspersonen?	20
4.3 Hvem er de fornærmede?.....	23
4.4 Hvor i Norge skjer voldtektene?	28
4.5 Når begås voldtektene i Norge?.....	30
5.1 Rus hos gjerningsperson	33
5. Festrelaterte voldtekter, rus og ungdomskultur	33
5.2 Rus hos fornærmede	34
5.3 En ungdomskultur i endring?	36
6. Veien videre	39
Referanseliste	40

Innledning

1.1 Om Voldtektsgruppa¹

Voldtektsgruppa på Kripos ble etablert i 2010 og vil i løpet av 2013 bestå av 16 personer. Voldtektsgruppa har som mandat å kartlegge modus eller andre likhetstrekk i voldtektssaker, bistå og gi rådgivning til politidistriktene, etterforske og iredteføre egne saker, samt etablere et nasjonalt fagmiljø. De ansatte har bred kompetanse og solid erfaring innen juridiske spørsmål, politietterforskning og etterretning, samt innenfor operativ og strategisk analyse.

Voldtektsgruppas foreløpige erfaringer kan oppsummeres i følgende tre punkter:

1. Voldtektsgruppa bidrar til å etablere et fagmiljø for informasjon og kompetansedeling på saksfeltet. En tilgjengelig, nasjonal elektronisk veileder er et effektivt verktøy for politiet.
2. Voldtektsgruppas brede sammensetning har vist seg effektiv både hva gjelder bistand til distriktene, men også i arbeidet med å få en nasjonal oversikt over kriminalitetsområdet.
3. Voldtektsgruppas gjennomgang av innrapporterte voldtektsanmeldelser fra politidistriktene gjør at gruppa lettere kan fange opp saker, kople saker, samt ha en proaktiv tilnærming overfor politidistriktene. Dette har ført til at de aktuelle distriktene har prioritert etterforskning i initialfasen. Dette har vært, og er fortsatt viktig for å identifisere gjerningspersonene.

1.2 Formålet med rapporten

Voldtektsgruppa utga sin første rapport i januar 2012, hvor temaet var voldtektssituasjonen i 2011 generelt, og overfallsvoldtektekter spesielt.

Denne rapporten har som formål å beskrive voldtektssituasjonen i 2012, det vil si noen av omstendighetene rundt voldtektene i Norge. Søkelyset er rettet mot gjerningspersonene og de fornærmede, samt tid og sted for voldtektene.

På bakgrunn av tallene som foreligger om festrelaterte voldtektekter, har vi valgt å konsentrere oss noe mer om denne kategorien voldtektekter, spesielt med henblikk på utviklingstrekk i samfunnet og i enkelte ungdomsmiljøer. Rapporten vil også kort ta for seg faktorer som anmeldelsestilbøyelighet og politiets arbeid med disse sakene.

Rapporten omhandler ikke direkte resultater av voldtektsgruppas arbeid. Her henvises det til evalueringen som vil bli foretatt i 2014.

¹ Voldtektsgruppa ble etablert som et prosjekt i henhold til St.prp. 1 (2009–2010), og har mandat til å fortsette sitt arbeid frem til utgangen av 2013. Prosjektet skal evalueres i 2014.

1.3 Hovedfunn

- På landsbasis har antall voldtektsanmeldelser økt med 12 % de siste fem årene.²
- Antall anmeldte overfallsvoldtekter har hatt en tilbakegang med 42 % fra 2011 til 2012.³
- En betydelig andel (47 %) av anmeldte voldtekter blir anmeldt over en uke etter hendelsen. Erfaringsmessig er det viktig at tidsintervallet mellom voldtekt og anmeldelse er kortest mulig for å kunne sikre biologiske eller andre tekniske bevis.⁴
- I 2012 utgjorde festrelaterte voldtekter 40 % av det totale antall anmeldte voldtekter. Tilsvarende tall fra 2011 er 37 %.⁵
- 75 % av personene som ble registrert som mistenkt/siktet/domfelt i voldtektssaker i 2012, er også registrert med andre lovbrudd.⁶
- Tilgjengelige data viser at ruspåvirkning karakteriserer en betydelig andel av voldtektene. Dette gjelder voldtekter generelt, men festrelaterte voldtekter spesielt.⁷

1.4 Datagrunnlag og kildevurdering

Rapportens datagrunnlag er hentet fra flere kilder, henholdsvis STRASAK⁸, Voldtektsgruppas egen statistikk og utfyllende informasjon fra relevant litteratur.⁹ Fra STRASAK har vi hentet tallmateriale som har gitt oss grunnlag for å si noe om anmeldelser av voldtekt på landsbasis, samt informasjon om gjerningspersoner og fornærmede. Voldtektsgruppas statistikk er utarbeidet på bakgrunn av informasjon fra hver enkelt anmeldelse. Statistikken sier også noe om typiske trekk ved gjerningspersonen og offeret, samt omstendighetene rundt voldtektene. Statistikken er et viktig bidrag for at Kripas skal kunne ha en nasjonal oversikt over voldtektssituasjonen i Norge.¹⁰

STRASAK

Fra STRASAK har vi hentet ut informasjon om det totale antall voldtektsanmeldelser i Norge i 2012. Det er verdt å merke seg at vi har brukt anmeldelsestidspunkt i vår undersøkelse, og ikke tidspunkt for gjerningen, noe som innebærer at voldtekter som fant sted i 2012, men ikke ble anmeldt samme år, ikke er tatt med i undersøkelsen. Tilsvarende blir voldtekter som fant sted før 2012, men som først ble anmeldt i 2012, inkludert.¹¹

2 Basert på tall fra STRASAK.

3 Basert på innrapporterte anmeldelser til Kripas.

4 Basert på tall fra STRASAK.

5 Basert på innrapporterte anmeldelser til Kripas.

6 Basert på tall fra STRASAK.

7 Basert blant annet på innrapporterte anmeldelser til Kripas.

8 STRASAK er Politiets elektroniske straffesaksjournal.

9 Som Handlingsplanen mot voldtekt 2012–2014 påpeker er det ikke gjort noen representativ, nasjonal studie av forekomsten av voldtekter i Norge. For å kunne utdype enkelte funn eller gjøre bildet mer nyansert har vi derfor henvist til annen litteratur på området, som enkeltstudier, undersøkelser foretatt av relevante organisasjoner, eller intervjuer og kronikker offentliggjort i dagspressen eller på Internett.

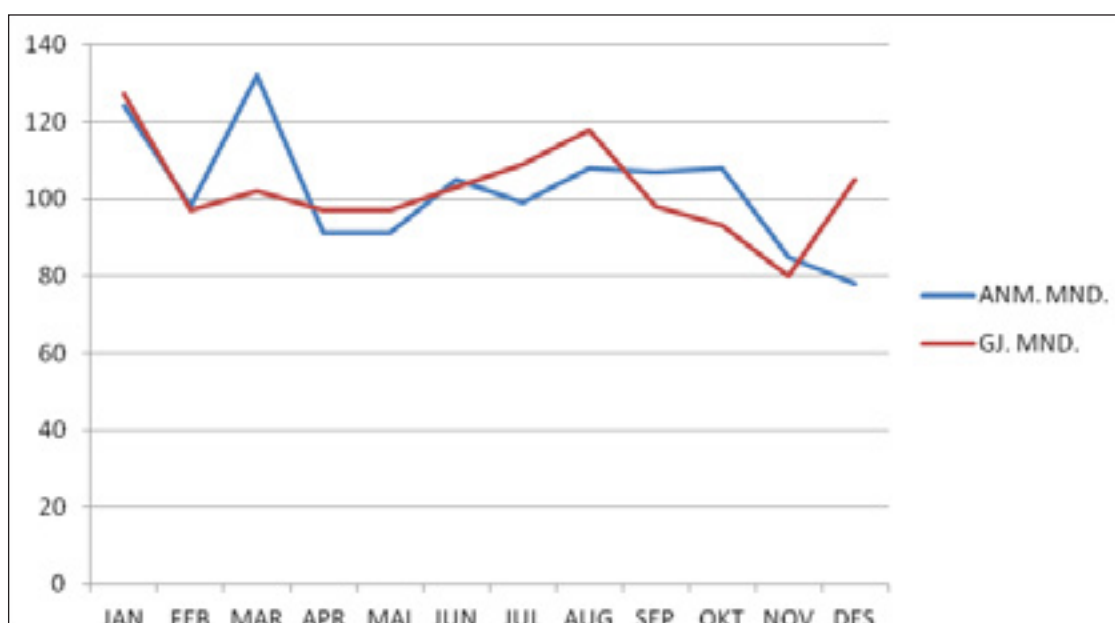
10 Politidistriktene skal sende voldtektsanmeldelser gjennom Basis Løsning – politiets straffesakssystem (BL).

11 25,9 % av sakene som ble anmeldt i 2012, hadde gjerningsdato (slutt) før 01.01.2012. Tilsvarende tall for 2011 er 26 %.

Vår erfaring er at dette uttrekket gir det mest representative bildet med utgangspunkt i tidspunktet for undersøkelsen. Statistisk sett viser det seg at denne metoden gir et resultat som ligger tett opp til et historisk uttrekk med utgangspunkt i gjerningsdato.

Dette er illustrert i figuren nedenfor:

Figur 1: Voldtektssaker i STRASAK basert på gjerningstidspunkt og anmeldelsestidspunkt (N= 1226)

Kilde: STRASAK

I tillegg er STRASAK benyttet som grunnlagsmateriale i enkelte tabeller for å vise når de straffbare forholdene fant sted¹², samt for å kommentere forhold rundt gjerningspersonen.¹³

Voldtektsgruppas statistikk

Som nevnt innledningsvis er Voldtektsgruppas statistikk (heretter kalt Kripos) bygget på voldtektsanmeldelser som har blitt sendt inn av politidistriktene. Følgende trekk ved materialet bør påpekes før vi går videre:

Generaliseringsproblem. Statistikken omfatter kun en del¹⁴ av voldtektsanmeldelsene i Norge og er basert på en ”slumpmessig (accidental) utvelgning”¹⁵. Det foreligger dermed en risiko for at saksutvalget er skjevt, og for at statistikken ikke er fullt ut representativ for det nasjonale voldtektsbildet i Norge.¹⁶

12 Her er feltene *gjerningsmåned slutt*, *gjerningsdag slutt* og *gjerningsklokkeslett slutt* benyttet.

13 Det er viktig å presisere at tallet på gjerningspersoner i STRASAK kan være lavere enn det reelle antall mistenkte i straffesaker. Årsaken til dette er at gjerningspersonen kan være omhandlet i sakens dokumenter uten at vedkommende er lagt inn i STRASAK, eller at vedkommende er identifisert, men ennå ikke lagt inn på det tidspunktet statistikken trekkes ut.

14 I 2011 fikk gruppa inn 843 av totalt 1221 saker (69 %), mot 800 av 1226 saker (65,3 %) i 2012.

15 Ottar Hellevik definerer *slumpmessig* som ”hvilke enheter som kommer med i utvalget, verken bestemmes fullstendig av forskeren eller av enhetene.” (Hellevik 1977, s. 82). I dette tilfellet er det politidistriktenes valg av innsendte anmeldelser i BL som er grunnlaget for Kripos sin statistikk.

16 Er det slik at noen politidistrikter har rapportert flere saker av en kategori enn andre?

Anmeldelsene kan mangle relevant informasjon. I noen tilfeller har anmeldelsene manglet informasjon som skulle føres i statistikken. Dette er årsaken til at utvalget (N) i noen deler av statistikken er mindre enn det totale antall rapporterte anmeldelser til Kripos.

Anmeldelsene kommer i noen tilfeller for sent til Kripos. Voldtektsanmeldelser registrert i 2012, men som ikke ble sendt til Kripos i 2012, er ikke inkludert i statistikken som det refereres til i rapporten.

Sakene er opplyst kun etter opplysninger fra fornærmede. Informasjon som fremkommer i statistikken, er i all hovedsak basert på fornærmedes forklaring.

1.5 Typologisering i fire "idealtyper"

Typologiseringen av voldtekter i fire "idealtyper" ble første gang gjort av Oslo politidistrikt i rapporten *Voldtekt i den globale byen – Endringer i anmeldte voldtekter og seksualkultur i Oslo fra 2010*. Typologiseringen har senere vært brukt i flere etterfølgende rapporter og er nå etablert som et analytisk verktøy ved voldtektsgruppen. De fire "idealtypene" kan beskrives som følger:

Typiske trekk ved **festrelaterte voldtekter** er at hendelsen har sitt utspring i fest eller uteliv, hvor overgrepene skjer i forbindelse med, eller i forlengelsen av dette. Partene (både fornærmede og gjerningsperson) er ofte unge, og overgrepene skjer etter en viss kontaktetablering. Typiske trekk er også at begge parter har konsumert betydelige mengder alkohol.

Sårbarhetsvoldtekter kjennetegnes ved at fornærmede som oftest lever et liv i ensomhet og i høy grad er isolert fra omverdenen. De befinner seg i en sårbar situasjon, noe som gjør dem spesielt utsatt for gjentatte overgrep. Prostituerte, rusmisbrukere eller personer som oppholder seg i trygdeboliger/ institusjoner, vil være spesielt utsatt.

Overfallsvoldtekter er overgrep som skjer på offentlig sted, gjerne uten forvarsel, og hvor et tilfeldig offer er "på feil sted til feil tid". Gjerningspersonen er således ukjent, og utøvelsen av vold, eller trusler om vold pasifiserer offeret slik at det blir ute av stand til å yte motstand.

Relasjonsvoldtekter er voldtekter der offer og gjerningsperson er, eller har vært, i en relasjon som ektefelle, kjæreste eller partnere. Hendelsen kan være enkeltstående eller en del av en historikk hvor vold, trusler og seksuelle krenkelser har preget parforholdet over lengre tid.

I gruppen **annen** faller voldtekter som ikke kan inndeles og typologiseres som nevnt ovenfor. Et typisk eksempel vil være kontaktetablering på Internett (ulike nettdatingsteder) hvor man avtaler å møte en ukjent person for bekjentskap, med ulike motiver for videre utvikling av en relasjon.

Utfordringer med systematiseringen

Systematiseringen i fire idealtyper kan være utfordrende: *"De fire rendyrkede idealtypene dekker ikke alle voldtekter som anmeldes, og de er på ingen måte enkle å systematisere konkrete hendelser etter. I mange tilfeller inneholder en voldtektsanmeldelse aspekter som gjør at de kunne passe inn i flere av typene"*. (Oslo politidistrikt 2012, s. 22).

Mens overfallsvoldtekter muligens er enklere å plassere, kan det være glidende overganger mellom de tre andre kategoriene.¹⁷ Voldtektsgruppa har erfart at utfordringene med å systematisere voldtektene i kategorier, forsterkes når flere personer skal strukturere materialet.

1.6 Kildegrunnlag – nøkkeltall

Rapportens kildegrunnlag oppsummeres som følger: Diagrammene i rapporten er enten fra STRASAK eller Kripos sin egen statistikk. Kripos' statistikk er basert på voldtektsanmeldelser som er rapportert til Kripos fra politidistriktene. Om lag 65 % av voldtektsanmeldelsene ble rapportert til Kripos i 2012.

I de innrapporterte anmeldelsene til Kripos vil ikke alle temaene være like godt redegjort for. Dette er årsaken til at utvalget ("N") vil variere fra tema til tema gjennom rapporten.

Registrerte anmeldelser:

STRASAK: Antall registrerte anmeldelser for voldtekt i 2012: 1226

KRIPOS: Antall registrerte, innrapporterte anmeldelser: 800

Registrerte gjerningspersoner:

STRASAK: Antall gjerningspersoner anmeldt for voldtekt (mistenkt/siktet/domfelt) registrert i 2012: 943

KRIPOS: Antall gjerningspersoner registrert i innrapporterte anmeldelser: 621

Registrerte fornærmede:

STRASAK: Antall fornærmede registrert i 2012: 1210

KRIPOS: Antall fornærmede registrert i innrapporterte anmeldelser i 2012: 802

17 Utfordringene knyttet til kategorisering av voldtektstyper er også omtalt av Østby (Østby 2012, s. 32–33).

Det juridiske voldtektsbegrepet

Endringene i lovteksten, og hvilke handlinger som defineres som voldtekt og dermed omhandles i denne rapporten, har endret seg noe over tid. Definisjonen ble sist endret i 2000, da sedelighetskapitlet i straffeloven ble omskrevet og redigert¹⁸. Da ble voldtektsdefinisjonen utvidet til også å gjelde utnyttelse av en persons hjelpeløshet grunnet bevisstløshet, rus eller søvn. I tillegg valgte man å kriminalisere grov uaktsom voldtekt, jf. § 192, fjerde ledd. I den nye straffeloven av 2005, som ennå ikke er trådt i kraft, er lovteksten endret ytterligere.

På denne bakgrunn kan det være hensiktsmessig med en kort gjennomgang av lovteksten.

2.1 Voldtekt i juridisk forstand¹⁹

Voldtekt er regulert i straffeloven kapittel 19, § 192, som lyder:

Den som

- a. *skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende adferd, eller*
- b. *har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller*
- c. *ved vold eller ved truende adferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv, straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende adferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.*

Straffen er fengsel i minst 3 år dersom

- a. *den seksuelle omgang var samleie, eller*
- b. *den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang.*

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a. *voldtekten er begått av flere i fellesskap*
- b. *voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,*
- c. *den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195,*

eller

- d. *den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom jf. smittevernloven § 1-3 nr.3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.*

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.

¹⁸ Jf. Ot.prp. nr.28 (1999–2000).

¹⁹ Voldtektsbegrepet i juridisk forstand omhandles her slik det er definert i den gjeldende straffeloven etter endringen av § 192 ved lov av 11. august 2000 nr. 76.

Det foreligger omfattende juridisk litteratur om hvordan § 192 skal forstås, og det er ikke mulig innenfor rammen av denne rapporten å gi en utfyllende presentasjon av denne. Vi vil likevel kort gjøre rede for innholdet i noen av lovtekstens begreper.

2.2 Utdyping av sentrale begreper i lovteksten

§ 192 a): "... skaffer seg seksuell omgang ved vold eller truende adferd":

Frem til lovendringen i år 2000 brukte loven formuleringen "tvinger". Hensikten med å erstatte "tvinge" med **skaffe seg** var å endre fokus fra et uttrykkelig krav om tvang til hvorvidt det foreligger årsakssammenheng mellom voldsutøvelse, og/eller den truende adferden og den seksuelle omgangen.²⁰

Definisjonen av begrepet **seksuell omgang** fremgår ikke av loven, men har fått sitt innhold gjennom rettspraksis. Det nasjonale statsadvokatembetet definerer begrepet som samleie, vaginalt og analt, jf. straffeloven § 206: "Begrepet omfatter imidlertid flere handlinger enn de som i loven er definert som samleie. Av rettspraksis følger det at alle former for masturbasjon omfattes av begrepet seksuell omgang. Likeså omfattes alle former for samleieliknende handlinger, for eksempel at en mann gnir sin penis mot en kvinnes mage. Innføring av fingre i vagina eller endetarmsåpningen vil også betraktes som seksuell omgang, likeså slikking av kjønnsorganer."²¹

Loven sonderer mellom seksuell omgang og seksuell handling, samt visse former for seksuelt krenkende adferd.

Med **vold** menes "... enhver maktanvendelse mot fornærmedes legeme som utføres med det forsett å overvinne en motstand. Det er irrelevant om fornærmede settes ute av stand til å forsvare seg eller hensikten gjennomføres til tross for motstanden."²² Typiske voldshandlinger kan være slag, kvelertak eller at gjerningspersonen presser fornærmede ned eller holder fornærmedes ben og armer.

Truende adferd kan innebære frykt for liv og helse, men omfatter også trusler om å sette ut rykter om fornærmede. "Jo mindre alvorlig trusselen er, desto mindre sannsynlig vil det imidlertid være at den har vært årsak til den seksuelle omgangen."²³ Det er likegyldig om trusselen skjer ved ord eller handling. Likedan er det irrelevant om gjerningspersonen ville ha avstått fra å realisere trusselen om han ikke hadde fått sin vilje.

Hva som kommer inn under de to begrepene **vold** og **truende adferd**, er relativt og situasjonsbetinget. Det kreves imidlertid mindre styrke i overgrepet når fornærmede er mindreårig, eller på annet vis er i en sårbar posisjon i forhold til gjerningsmannen.²⁴

20 Matningsdal 2010.

21 Det nasjonale statsadvokatembetet 2009, s. 21.

22 Matningsdal 2010, s. 74.

23 Ot.prp. nr. 28 (1999–2000) i Matningsdal 2010.

24 Matningsdal 2010.

§ 192, 1. ledd, b): "...har seksuell omgang med noen som er bevisstløs, eller av andre grunner er ute av stand til å motsette seg handlingen.."

Med **bevisstløs** menes eksempelvis selvpåført rus, hypnose og søvn, eller en bevisstløs tilstand forårsaket av sykdom. En person har heller ikke lov til å ha seksuell omgang med en sovende person, selv om personen antok at fornærmede ville ha samtykket. *"At vedkommende har samtykket i handlingen i bevisst tilstand, gir ikke gjerningspersonen rett til å benytte seg av samtykket etter at bevisstløsheten er inntrådt."*²⁵

Loven tar også høyde for tilstander som ikke kan betegnes som bevisstløshet, men som gjør vedkommende ute av stand til å "motsette seg handlingen", for eksempel alvorlige fysiske eller mentale skader eller hemninger²⁶. Alternativet omfatter altså også tilfeller hvor den psykiske evnen til motstand er borte.

§ 192, 3. ledd, a): "... voldtekt er begått av flere i fellesskap"

I bestemmelsens 3. ledd henvises det til det som normalt omtales som "gruppevoldtekter", hvor en person både begår en voldtekt og medvirker til de øvriges overgrep.

§ 192 3. ledd, b): Hvorvidt en voldtekt er begått på "**... en særlig smertefull eller særlig krenkende måte...**" er en vurdering som beror på skjønn, og hvor blant annet fornærmedes alder og fysiske og mentale utrustning skal stå sentralt i vurderingen.²⁷

§ 192, 3. ledd, d): Med "**betydelig skade på legeme eller helse...**" menes "tap eller vesentlig svekkelse av en sans, et viktig organ eller en viktig kroppsdel, vesentlig vansirethet, livsvarig eller langvarig sykdom eller alvorlig psykisk skade."²⁸ Med betydelig skade på legeme regnes også seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom. Alvorlig psykisk skade omfatter ". *tilstander som alvorlige og langvarige depresjoner, tvangs- og angstnevroses, spiseforstyrrelser og lignende.*"²⁹

§ 192, 4. ledd

I grov uaktsomhet ligger det at gjerningspersonen burde forstått at fornærmede ikke ønsket seksuell omgang. Bestemmelsen ble vedtatt for å kunne dømme tiltalte for voldtekt, selv i de tilfeller hvor vedkommende hevder at han trodde fornærmedes motstand var symbolsk, og neppe kunne være alvorlig ment. Man ville altså "...utelukke alvorlige integritetskrenkelser fra straffansvar, noe som ville "harmonere dårlig med de verdiene straffelovgivningen skal beskytte."³⁰

§ 192, jf. § 49 forsøk på voldtekt

Denne rapporten inneholder også statistikk over **forsøk på voldtekt**, som er straffbart, og som reguleres av straffeloven § 49. Forsøk på voldtekt vil foreligge i de tilfeller der gjerningsinnholdet i straffebudet ikke er oppfylt, men hvor det foreligger tilstrekkelig skyld hos gjerningspersonen. Et forsøk på å oppnå samleie kan imidlertid også være fullbyrdet seksuell omgang.

²⁵ Matningsdal 2010, s. 176.

²⁶ Helseth 2009.

²⁷ Matningsdal 2010, s. 198

²⁸ Matningsdal 2010, s. 124.

²⁹ Matningsdal 2010, s. 126

³⁰ Foregående sitat er hentet fra Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 235 som Matningsdal siterer i sin redegjørelse for den relativt omfattende debatten som har funnet sted i forbindelse med denne delen av voldtektslovgivningen i Norge. Matningsdal 2010, s. 200–201.

2.3 Grenseoppgangen mot straffeloven §§ 195 og 196 – og endring i den nye straffeloven av 2005

I den nye straffeloven av 2005, som ennå ikke er trådt i kraft, vil seksuell omgang med barn under 14 år være voldtekt. Etter gjeldende rett reguleres slike handlinger av straffeloven § 195. Lovendringen kom etter et ønske om en ”sterkere understreking av at barn under den seksuelle lavalder ikke kan samtykke i seksuell omgang, og behov for å signalisere alvorret i seksuelle overgrep mot barn”.³¹

Også seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år betegnes som voldtekt i den nye straffeloven av 2005. Nytt er også at voldtektbestemmelsen inkluderer tilfeller hvor man får et barn mellom 14 og 16 år til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.³²

2.4 Voldtekt – internasjonale og nasjonale forpliktelser

Norges internasjonale forpliktelser gjennom ratifisering av ulike konvensjoner og inkorporering av disse i eget lovverk innebærer en plikt til å sikre en kvalitativ god og effektiv beskyttelse mot voldtekt. De viktigste er FNs kvinnekonvensjon og FNs barnekonvensjon. I tillegg har Norge undertegnet Europarådskonvensjonen, en konvensjon mot vold mot kvinner (2011). Denne er ennå ikke ratifisert, men behovet for lovendringer her i Norge utredes, med henblikk på ratifisering.

FNs kvinnekonvensjon er basert på FNs erklæring om kvinners rettigheter, som ble vedtatt i 1967. Denne konvensjonen ble ratifisert av Norge i 1981 og har siden 2005 vært gjeldende som norsk lov. Den er inkorporert i likestillingsloven hvor intensjonen er å gi kvinnekonvensjonen en sterkere rettslig status i Norge. I 2009 ble det vedtatt at kvinnekonvensjonen skal gis forrang foran andre lover i Norge, hvilket betyr at den ved motstrid skal vektlegges. Justisdepartementet ønsket gjennom dette å styrke bevisstheten rundt kvinners rettigheter.

FNs kvinnekonvensjon har vært lite benyttet i norsk rett, men fra juni 2012 inneholder Rettsdata detaljerte kommentarer til hver enkelt av konvensjonens bestemmelser. Det finnes nå også henvisninger til tolkningsuttalelser fra FNs kvinnekomité og norsk og internasjonal litteratur samt norske avgjørelser knyttet til den enkelte bestemmelse. Dette kan være et godt bidrag for å operasjonalisere konvensjonen også gjennom rettspraksis her i Norge.

FNs barnekonvensjon ble ratifisert av Norge i 1991. Konvensjonen krever at medlemslandene anerkjenner og respekterer barns grunnleggende rettigheter til liv, utvikling, beskyttelse og deltakelse. Den fastslår videre at det er staten som har ansvaret for at barns rettigheter blir fulgt. Barnekonvensjonen inneholder 42 punkter som beskriver hvilke rettigheter alle barn har. Ett av disse punktene fastslår at barnet har “*rett til beskyttelser mot alle former for seksuell utnyttelse og misbruk*”.

Regjeringen utga i juni 2012 *Handlingsplan mot voldtekt 2012–2014*. Handlingsplanen er et samarbeid mellom Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet samt Kunnskapsdepartementet. Målet er en enhetlig innsats mot voldtekt gjennom konkrete tiltak på ulike nivå og ved flere virksomheter. Planen inneholder en rekke tiltak som skal iverksettes. De respektive departementene er ansvarlige for gjennomføringen av tiltakene.

31 Matningsdal siterer her fra Ot.prp.nr. 22 (2008–2009) s. 243, andre spalte. Matningsdal 2010, s. 203

32 Matningsdal 2010

Anmeldte voldtektssaker på landsbasis 2012

Alle anmeldelser av voldtekt blir fordelt på ulike statistikkgrupper i STRASAK, basert på oppbyggingen i straffeloven §§ 192 og 49. I det følgende vil vi presentere fordelingen av voldtektssaker på ulike statistikkgrupper. Deretter går vi kort gjennom i hvilken grad anmeldelsesstatistikken reflekterer et reelt bilde av voldtektssituasjonen i Norge, samt fordelingen av voldtektssakene innenfor de fire voldtektskategoriene.

3.1 Antall anmeldelser til politiet – fordelt etter statistikkgruppe

I tabellen nedenfor ser vi at det totale antall voldtektssaker har steget med 11,9 %. Forklaringen på økningen kan være en reell økning i antall voldtekter, men økningen kan også skyldes økt anmeldelsestilbøyelighet.

Figur 2: Voldtektssaker i STRASAK fordelt etter statistikkgrupper

	2008	2009	2010	2011	2012	2011-2012	2008-2012
1401 Voldtekt (§ 192,1. og 2. ledd)	916	974	896	1030	1043	1,3 %	13,9 %
1413 Forsøk på voldtekt (§ 192, jf. § 49)	117	101	108	129	106	-17,8 %	-9,4 %
1420 Voldtekt (§ 192, 3. ledd)	46	60	46	43	58	34,9 %	26,1 %
1423 Grov uaktsom voldtekt (§ 192, 4. ledd)	17	16	19	19	19	0 %	11,8 %
Totalt	1096	1151	1069	1221	1226	0,4 %	11,9 %

Kilde: STRASAK

Sammenlignet med fjorårets tall gjelder de mest markante endringene anmeldelser som omfatter forsøk på voldtekt, samt saker med hjemmel i § 192, 3. ledd.

Antall anmeldelser for forsøk på voldtekt har gått ned med nærmere 18 %, og det anses som sannsynlig at mange av disse gjelder forsøk på overfallsvoldtekter. (Anmeldelsestilbøyeligheten anses som høyere innenfor denne kategorien.) I tillegg viser Kripos sin statistikk at andelen overfallsvoldtekter har gått ned med over 40 %. Disse to funnene viser at det reelle antall overfallsvoldtekter sannsynligvis er lavere enn i 2011.

Den prosentvise økningen i antall anmeldelser som omfattes av § 192, 3. ledd er på nær 35 %, og er høyere enn i de fem foregående årene. Sett i lys av at disse sakene omfatter voldtekter begått av flere (gruppevoldtekt), eller på en særlig smertefull eller krenkende måte, er dette urovekkende tall.

Antall anmeldelser av grov uaktsom voldtekt er stabilt. Det utgjør en økning på 11,9 % de siste fem årene, men her er det små tall som gir store prosentvise utslag.

3.2 Hva er det reelle omfanget av voldtekter i Norge i dag?

I Norge er det ikke gjennomført noen representative studier som kan gi et reelt bilde av antall voldtekter i Norge. I NOU 2008:4 anslås det at det årlig begås et sted mellom 8000 og 16000 voldtekter eller voldtektssaker i Norge, men dette er kun et estimat basert på flere ulike og mindre undersøkelser som kartlegger omfanget av voldtekt på forskjellige tidspunkt (årstall). Det romslige anslaget viser hvor kompleks og uvisst den reelle voldtektssituasjonen er i Norge.

Kriminalstatistikken viser at antall voldtektsanmeldelser er relativt stabilt, men økende. Ikke desto mindre indikerer flere undersøkelser at en betydelig andel av de som har blitt utsatt for voldtekt, ikke velger å anmelde forholdet til politiet.³³ Dette samsvarer med situasjonen i Sverige hvor en trygghetsundersøkelse i 2011 viste at bare 23 % av seksuallovbruddene blir anmeldt, og med flere internasjonale studier som viser at seksuallovbrudd er en av de kriminalitetsformene som anmeldes i minst utstrekning.³⁴

Når det er sagt, viser tall fra Norges 24 overgrepsmottak at de i 2011 mottok til sammen 1333 henvendelser fra pasienter, mens politiet i samme periode mottok 1221 anmeldelser. Overgrepsmottakenes tall omfatter riktignok seksuelle overgrep og vold i nære relasjoner, men differansen er ikke overveldende, noe som kan indikere at mange av de fornærmede som oppsøker overgrepsmottak, faktisk anmelder saken til politiet i etterkant.

3.3 Hvilke faktorer påvirker anmeldelsestilbøyeligheten?

Voldtekts ofre er en heterogen gruppe. Noen anmelder overgrepet til politiet uten å oppsøke overgrepsmottak, andre oppsøker overgrepsmottak uten å anmelde til politiet, mens noen kun fanges opp i omfangsundersøkelser – eller ikke i det hele tatt. Hvilke faktorer er det som bidrar til at en viss andel voldtektsutsatte unnlater å anmelde?

Flere undersøkelser og rapporter sier noe om dette.

- **Relasjon mellom gjerningsperson og offer.** Mange alvorlige tilfeller av seksuelle krenkelser og overgrep skjer i kjærestereelasjoner. Kripes sin statistikk for anmeldte saker i 2012 viser at i over 50 % av sakene kjente offer og gjerningsperson hverandre i større eller mindre grad. Jo tettere bånd det er mellom partene, jo vanskeligere vil det føles for et offer å gå til politiet med en anmeldelse.
- **Oppfatningen av å være et ”ikke verdig offer”.** Mange voldtekts ofre opplever at det i vårt samfunn eksisterer oppfatninger om at en ”ekte voldtekt” med et ”verdig” offer er en handling hvor overgriperen er ukjent, hvor det er en viss grad av voldsutøvelse, og at offeret har satt seg fysisk til motverge. Et verdig offer skal ikke kjenne sin overgriper, hun skal bli voldtatt med makt på offentlig sted, og hun skal ikke ha hatt frivillig sex med sin overgriper tidligere.³⁵ Videre skal hun ikke ha drukket alkohol, blitt med noen hjem alene, eller møtt noen hun bare har hatt kontakt med på nettet.³⁶ Det er en viss sannsynlighet for at et offer som oppfatter seg selv som et ”uverdige” offer, og som ikke oppfatter at hun har vært utsatt for en ”ekte” voldtekt, heller ikke vil anmelde overgrepet.
- **Skyld og skamfølelse.** Undersøkelsen foretatt av DIXI i 2012 viste at 80,2 % følte seg skamfulle etter overgrepet. Dette gjør seg spesielt gjeldende i forbindelse med festrelaterte voldtekter, hvor også offeret svært ofte er beruset og derfor føler seg medskyldig i at overgrepet i det hele tatt fant sted.

33 DIXI hevder i en undersøkelse utført i 2012 at 45 % av de 500 voldtektene som undersøkelsen omfattet, ble anmeldt. I en Gallup-undersøkelse gjengitt i DIXI 2012 var andelen voldtatte som hadde anmeldt voldtekten til politiet, 45,5 % (DIXI 2012).

34 Handlingsplanen mot voldtekt 2012–2014.

35 Temaet ”verdige offer” omhandles også av Bitsch og Kruse (2012).

36 Østby 2012.

- **Redsel for represalier fra overgriper.** Ofrene frykter å bli utsatt for ytterligere vold fra overgriper hvis de kontakter politiet. Denne frykten forsterkes gjerne av manglende tillit til politiet og/eller andre offentlige instanser.
- **Tillit til politi og påtalemyndighet.** Manglende tillit til politiets og rettsapparatets forventede håndtering av anmeldelsen vil kunne være en avgjørende faktor når en fornærmet vurderer å anmelde en voldtekt eller ei. Spesielt vil dette gjøre seg gjeldende dersom gjerningspersonen er kjent.
- **Forhold ved fornærmedes private nettverk.** Manglende hjelp til å forstå hendelsen som et overgrep, eller manglende støtte til å anmelde forholdet, kan virke inn på anmeldelses-tilbøyeligheten.
- **Kulturelle forhold.** Et fåtall av de som anmelder voldtekter til politiet, er fremmedkulturelle, samtidig som andelen fremmedkulturelle kvinner på krisesentre er stor. Årsaker til manglende anmeldelser kan være frykt for represalier fra familie og nettverk, eller for å miste sosial anseelse. Et annet aspekt kan være at kvinner fra andre kulturer ikke definerer seksuell vold som overgrep, og at de i større grad enn norske kvinner generelt mangler kunnskap om overgrep og seksualisert vold.³⁷
- **Medias rolle.** Medias rolle kan påvirke i flere retninger. Søkelyset på politiets lange saksbehandlingstid vil kunne ha innvirkning på om et offer velger å anmelde forholdet eller ikke. Motsatt vil medias søkelys kunne være utslagsgivende for anmeldelse ettersom tilbøyeligheten til å anmelde voldtekter øker. I Oslo politidistrikts rapport *Voldtekt i den globale byen 2011, Anmeldelser og mediaoppslag* konkluderes det med at: "På et generelt og overordnet nivå synes medieoppslagene å ha virket sterkt inn på den betydelige veksten i voldtektsanmeldelser som den komparative analysen av 2010 og 2011 avdekker."³⁸

"Rettsprosessen var så traumatiserende at jeg ville aldri anmeldt hvis jeg kunne velge på ny. Jeg vil aldri anbefale noen å anmelde."

Sitat fra voldtektsoffer, undersøkelse DIXI 2012

"De har ikke avhørt vedkommende enda. Det er 7 måneder siden anmeldelsen ble lagt inn."

Sitat fra voldtektsoffer, undersøkelse DIXI 2012

37 Østby 2012.

38 Oslo politidistrikt 2012, s. 33.

3.4 Politiets behandling av voldtektsanmeldelser

Politiets håndtering av voldtektssaker har blitt kritisert, ved blant annet påstander om mangelfull etterforskning, lang saksbehandlingstid og høy henleggelsesprosent. Noe av denne kritikken kommer tydelig frem i DIXI sin undersøkelse blant voldtektsofre fra 2012. Undersøkelsen forteller at kun 45 % av respondentene har anmeldt saken til politiet, og at kun 20 % av anmeldelsene resulterte i en domfellelse. I den samme undersøkelsen rapporterer kun 8 % av ofrene at de mener å ha fått en rettfærdig rettergang. Tallene er urovekkende, gitt sakenes alvorlige karakter og ikke minst den generelle tilliten til politiet. Lav tillit til politiet kan være en av flere årsaker til at anmeldelsestilbøyeligheten er lav.

Bevisvansker

Straffesaksstatistikken viser at henleggelsesprosenten og frifinnelsesprosenten for voldtektssaker er høyere enn i andre saker med tilsvarende strafferamme. I praksis innebærer dette at risikoen for å måtte stå strafferettslig ansvarlig for en voldtekt er lavere enn i andre saker. Hva er årsaken til dette?

Riksadvokatens rapport fra 2007 peker blant annet på "...bevisvansker som i særlig grad knyttes til voldtektssaker".³⁹ Riksadvokatens hovedbudskap er her mangelen på bevis og hvordan troverdighetsvurderingen derfor blir en viktig faktor:

*"Bevistilbudet i disse sakene kan være begrenset, og troverdighetsvurderingen vil i de fleste saker spille en avgjørende rolle. Selve grunnvilkåret for om en anmeldelse for voldtekt skal ende med tiltale/henleggelse eller domfellelse/frifinnelse, er om det er bevist utover enhver rimelig tvil at mistenkte/tiltalte visste eller burde visst at fornærmede ikke ønsket å ha seksuell omgang, samt at det middel som ble benyttet for å oppnå seksuell omgang, var et eller flere av de loven oppstiller, det vil si vold, truende adferd og/eller utnyttning av fornærmedes manglende evne til å motsette seg overgrep."*⁴⁰

Bevisvurderingen i saker hvor fornærmede ikke kjenner tiltalte fra før, vil være mindre sårbar med hensyn til troverdighetsvurderingen. I slike saker ligger det i sakens natur at den seksuelle

39 Riksadvokaten 2007, s. 4.

40 Riksadvokaten 2007, s. 5.

"En kvinne fortalte at hun var redd overgriperen, som hun hadde truffet på nettet. Hun hadde kontakt med ulike hjelpetilbud, blant annet barnevernet, uavhengig av dette overgrepet. Hun hadde fått opplyst at hun kunne få voldsalarm, men stolte ikke på at det ville ha beskyttet henne om mannen oppsøkte henne. Redsel for å bli utsatt for ytterligere vold av gjerningsmannen, forhindret kvinnen fra å oppsøke hjelp og oppsøke politiet."

Østby 2012, s. 48

oppgave er å påse at troverdighetsvurderingen i etterforskningen av voldtektssaker blir foretatt med best mulig kompetanse og at man unngår at fordommer, myter og moraloppfatninger påvirker etterforskningen.

Årsaken til voldtektsanmeldelsenes plassering i straffesaksstatistikken kan på denne bakgrunn spores tilbake til sakens karakter, eller "forbrytelsens karakter":

"Voldtektsforbrytelsens karakter representerer en stor utfordring for rettssystemets plikt til – på den ene side å sikre den mistenkte/tiltalte den nødvendige rettssikkerhet – og på den andre side å sikre offerets krav på rettsbeskyttelse. Man kan gjerne benevne dette som forbrytelsens karakter kontra systemets prinsipper."⁴¹

Hvis dette er tilfellet, hvordan skal vi håndtere denne situasjonen?

Viktig med rask anmeldelse av voldtekt

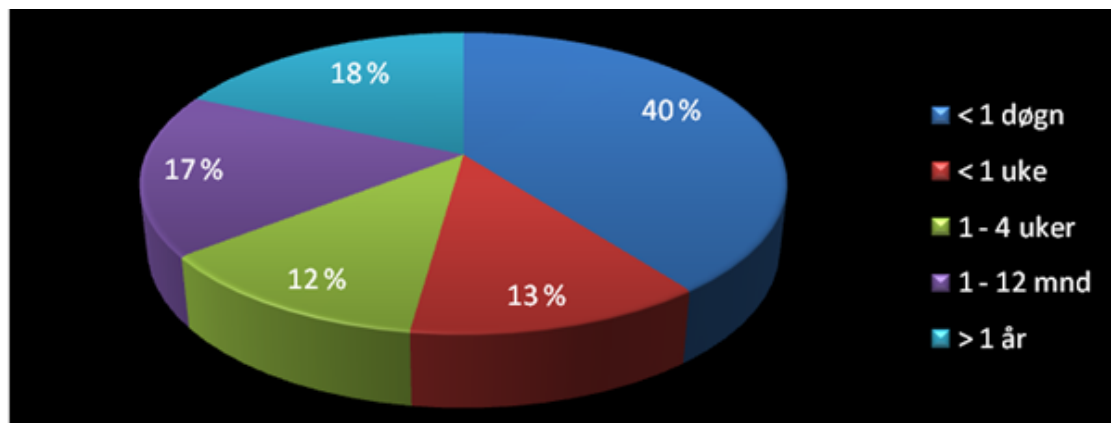
Resultatene av etterforskningens initialfase er i de aller fleste tilfeller avgjørende for sakens utfall. I denne perioden skal politiet iverksette etterforskning for å dokumentere fornærmedes tilstand, avhøre vitner, samt sikre biologiske eller andre tekniske og/eller elektroniske spor. På den måten sikrer man at biologiske spor ikke går tapt, og at vitner ikke glemmer vesentlig informasjon. Og sist men ikke minst, fornærmede får snarest mulig gitt sin forklaring til politiet.

omgangen høyst sannsynlig var ufrivillig, og DNA-bevis og/eller andre tekniske/elektroniske eller biologiske bevis vil kunne styrke saken vesentlig i retning domfellelse eller frifinnelse.

Dersom det allerede er en relasjon mellom fornærmede og tiltalte, gjerningsstedet er privat, og tiltalte hevder den seksuelle omgangen var frivillig, vil bevisvurderingen være mer komplisert. Bevisvurderingens kjerne vil være troverdighetsvurderingen – spesielt i saker hvor det ikke er vitner som kan uttale seg om hendelsen. Biologiske eller andre tekniske/ og elektroniske bevis vil kunne bidra til å styrke forklaringer i saken, men vil sjelden avklare eventuell bruk av tvang/vold/trusler og/eller utnytting av fornærmedes tilstand. Politiets

41 Riksadvokaten 2007, s. 5.

Figur 3: Tidsintervall mellom gjerningstidspunkt og tidspunkt for anmeldelse (N=1226)

Kilde: STRASAK

Illustrasjonen viser tidsintervallet mellom gjerningstidspunktets slutt og anmeldelsestidspunktet. Her ser vi at hele 47 % av voldtektene anmeldes mer enn en uke etter at voldtekten har funnet sted. En viktig forutsetning for at etterforskningen skal gi best mulig resultater er at fornærmede anmelder voldtekten snarest mulig etter voldtekten.

Det eksisterer flere instanser som voldtektsutsatte kan henvende seg til. Nedenfor viser en oversikt over hvor mange som har henvendt seg til helsevesen, overgrepsmottak eller politiet. Oversikten viser at hele 603 av 800 (75,4 %) henvendte seg til politiet som første instans.

Figur 4: Oversikt over de første offentlige instansene som fornærmede har henvendt seg til etter voldtekten (N=800)

Meldt fra til	Antall
Helsevesenet-i løpet av 1 uke	2
Helsevesenet-mer enn 1 uke senere	3
Helsevesenet-umiddelbart	3
Overgrepsmottak-i løpet av 1 døgnet	23
Overgrepsmottak-i løpet av 1 uke	11
Overgrepsmottak-mer enn 1 uke senere	4
Overgrepsmottak-umiddelbart	36
Politiet-i løpet av 1 døgnet	84
Politiet-i løpet av 1 uke	71
Politiet-mer enn 1 uke senere	247
Politiet-umiddelbart	201
Annet	21
Ikke oppgitt	94
Totalt	800

Kilde: Kripas

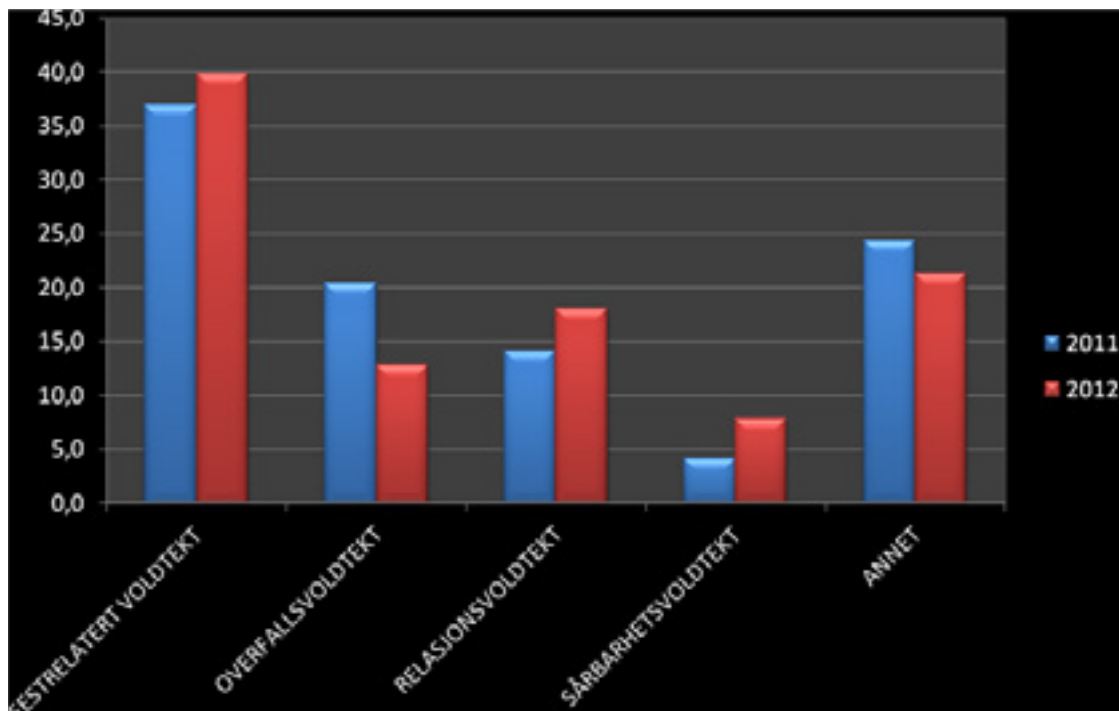
Voldtektssituasjonen i Norge

Hvordan er voldtektssituasjonen i Norge? Med utgangspunkt i variabler som kjønn, alder, bakgrunn, rus og kriminell adferd vil vi i dette kapitlet si noe om gjerningspersoner og fornærmede, samt under hvilke omstendigheter voldtektene har funnet sted.

4.1 Voldtektsanmeldelser fordelt etter kategori

I 2012 ble 800 av 1226 anmeldelser rapportert til Kripas. 65 av de 800 sakene er ikke registrert med tilstrekkelig informasjon til å bestemme kategori. Disse 65 sakene er derfor fjernet fra grunnlaget.

Figur 5: Voldtektsanmeldelser rapportert til Kripas i 2011 og 2012 – fordelt prosentvis på fire voldtektskategorier (2011:N= 788, 2012: N=735).

Kilde: Kripas

Figur 6: Antall innrapporterte voldtektsanmeldelser i 2011 og 2012 – fordelt på fire voldtektskategorier (2011:N= 788), (2012: N=735).

Kategori	2011	2012	Prosentvis endring i antall voldtekter 2011-2012
Festrelatert voldtekt	291 (37 %)	293 (40 %)	1 %
Overfallsvoldtekter	161 (20 %)	94 (13 %)	-42 %
Relasjonsvoldtekter	111 (14 %)	133 (18 %)	20%
Sårbarhetsvoldtekter	33 (4 %)	58 (8 %)	76%
Annet	192 (24 %)	157 (21 %)	-18%
Totalt	788 (100 %)	735 (100 %)	-7%

Kilde: Kripas

Tallene for festrelaterte voldtekter er stabile, og utgjør den største andelen av totalt antall anmeldte voldtekter. 40 % av anmeldte voldtektssaker kan relateres til fest. Kripas har derfor i denne rapporten valgt å fokusere på nettopp denne type voldtekter og har pekt på ulike aspekter og forhold som kan gjøre seg gjeldende, og som er typiske for denne kategorien.

Antall overfallsvoldtekter sank markant i 2012. Det er sannsynlig at disse tallene ligger nært opp til det reelle antall overfallsvoldtekter da anmeldelsestilbøyeligheten i denne kategorien sannsynligvis er høyere enn for de andre kategoriene. Dette kan også sees i sammenheng med at antall forsøk på voldtekt har sunket, noe som er omtalt tidligere i rapporten.

Relasjonsvoldtekter har sammen med sårbarhetsvoldtektene økt med henholdsvis 19,8 % og 75,8 %. Den prosentvise økningen av sårbarhetsvoldtekter er svært høy, men dette er små tall hvor økning i antall gir store prosentvise utslag. Økningen kan også skyldes registreringen, det vil si at flere anmeldelser er blitt plassert i disse kategoriene fremfor i kategorien ”annet”.

4.2 Hvem er gjerningspersonen?

I STRASAK ble det i 2012 registrert 943 personer som mistenkt/siktet/domfelt i voldtektssaker. 55 av disse personene er registrert i flere enn én voldtektsanmeldelse.

I voldtektssaker registrert i 2012 og rapportert til Kripos (800), er det registrert 616 saker med kjent gjerningsperson. I det følgende skal vi se nærmere på disse 616 sakene, med utgangspunkt i variablene kjønn, alder og bakgrunn.

Kjønn

Voldtektsforbrytere er hovedsakelig menn, noe tabellen nedenfor bekrefter. Det er imidlertid viktig å påpeke at 15 kvinner ble anmeldt for voldtekt i 2012, mot seks kvinner året før. Det er trolig store mørketall for kvinnelige overgripere, men det er de siste årene gjort enkelte studier i Norge av kvinnelige overgripere og voldtektsforbrytere. Studiene viser at kvinner er i stand til å utføre særs grove handlinger mot både kvinner og menn, men at disse sakene i liten grad blir anmeldt.⁴²

Figur 7: Gjerningspersoner (mistenkt/siktet/domfelt) i voldtektsanmeldelser registrert i STRASAK fordelt på kjønn (N=943)

Kjønn	2012		2011	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Kvinne	15	1,6	7	0,8
Mann	928	98,4	888	99,2
Totalt	943	100,0	895	100,0

Kilde: Strasak

I forbindelse med voldtekter hvor den mistenkte gjerningspersonen er kvinne, begås voldtekten ofte i fellesskap med en eller flere gjerningspersoner, enten ved at kvinnen filmer selve overgrep, eller ved at hun aktivt benytter makt og/eller vold overfor fornærmede. Offeret er ofte en annen kvinne. Det finnes også noen få eksempler hvor mannen er den fornærmede, og hvor kvinnen voldtar. Det er imidlertid som nevnt overfor, en svært liten andel som anmeldes, og mørketallene kan være store.

Alder

I de 800 sakene som er innrapportert til Kripos, inneholder 561 saker tilstrekkelig informasjon til å kunne kategorisere dem. I disse sakene er det til sammen registrert 621 gjerningspersoner (flere registrert med mer enn ett forhold). Tabellen nedenfor viser aldersfordelingen på gjerningspersonene.

42 For tilleggsinformasjon henviser vi blant annet til Tone Bremnes: Seksuelle overgrep fra kvinner, Masteroppgave i kriminologi, Universitetet i Oslo, 2009.

Figur 8: Gjerningspersoner (mistenkt/siktet/domfelt) i voldtektssaker rapportert til Kripos fordelt på alder (N=621)

Kategori/Aldersgruppe	11-14	15-16	17-19	20-25	26-35	36-50	51-70	over 70	Totalt
Festrelatert voldtekt		5	36	74	94	49	16		274
Overfallsvoldtekt			7	12	5	5	1		30
Relasjonsvoldtekt	1	6	9	33	36	34	12		131
Sårbarhetsvoldtekt	2	3	9	4	11	15	9	1	54
Annet	7	9	22	21	39	29	5		132
Totalt	10	23	83	144	185	132	43	1	621

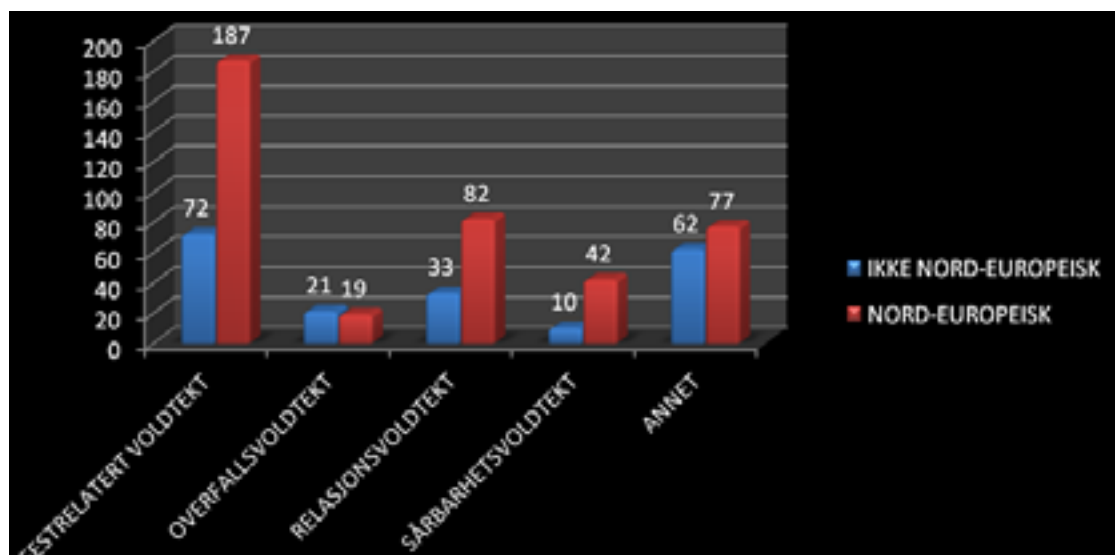
Kilde: Kripos

Tabellen ovenfor viser at aldersfordelingen for gjerningspersoner ligger høyere enn for fornærmede (se figur 12).

Bakgrunn⁴³

605 av gjerningspersonene i sakene som ble rapportert til voldtektssaker i 2012, er det mulig å si noe om hvor kommer fra. Ved å inndele gjerningspersonene i de to kategoriene "nord-europeisk" og "ikke nord-europeisk" får vi følgende fordeling etter voldtektssaker:

Figur 9: Gjerningspersoner (mistenkt/siktet/domfelt) i voldtektssaker rapportert til Kripos fordelt på bakgrunn (N=605)

Kilde: Kripos og STRASAK

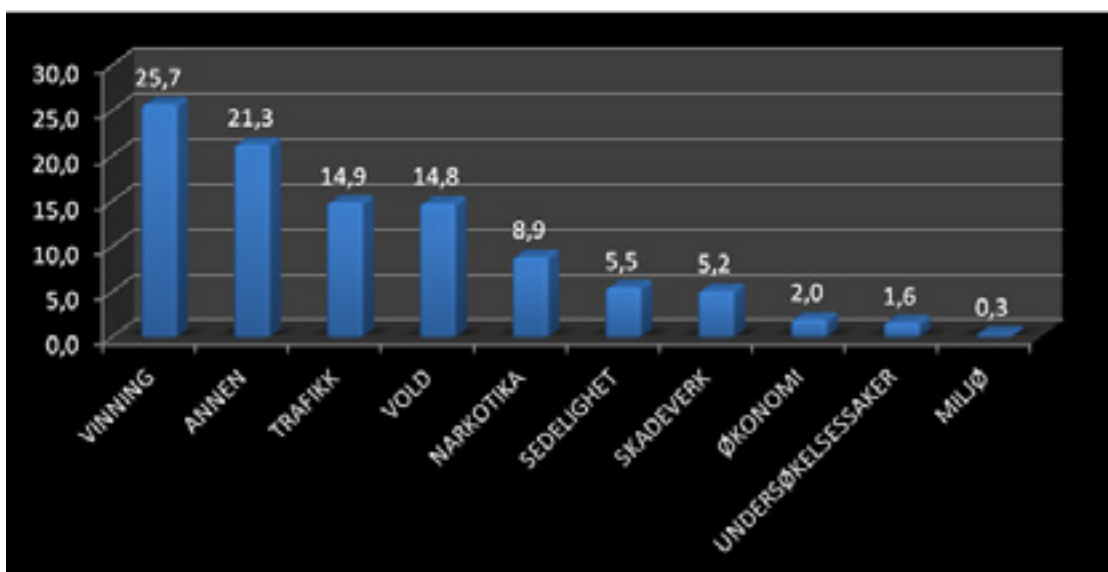
Av tabellen fremkommer det at flertallet av gjerningspersonene er nordeuropeisk i samtlige kategorier, med unntak av overfallsvoldtektekter.

43 Landbakgrunn er definert etter en kombinasjon av fødeland og statsborgerskap.

Andre kriminelle forhold

I 2012 ble 943 personer registrert som mistenkt/siktet/domfelt i forbindelse med voldtektssaker. Disse er til sammen registrert med 17219 forhold i STRASAK.

Figur 10: Sakstyper registrert på personer anmeldt for voldtekt i 2012, fordelt etter kriminalitetstype (N=17219)

Kilde: STRASAK

708 (75,1 %) av gjerningspersonene som er gjenstand for voldtektsanmeldelser, er registrert med andre forhold enn voldtekt, henholdsvis 617 (65,4 %) med forbrytelser og 565 (59,9 %) med forseelser. Diagrammet over viser hvordan sakene fordeler seg på ulike typer kriminalitet.

Personer som er mistenkt, siktet eller domfelt for voldtekt, er oftest anmeldt for vinningskriminalitet i tillegg til voldtektsanmeldelsen. Dette representerer over ¼ av sakene og kan indikere en manglende respekt for andres eiendom og/eller personlig integritet.

Tilsvarende funn fremkommer i Oslo politidistrikts analyse av voldtekter begått i 2011 hvor totalt 75,5 % er registrert med ett eller flere kriminelle forhold fra tidligere.⁴⁴ Kristin Mjøs rapporterer i sin studie av dømte voldtektsforbrytere at 35,6 % av de domfelte er tidligere straffedømte, og dom for voldsforbrytelser er høyest representert med 20,4 %. Her hadde de omhandlede voldtektsforbryterne, i tillegg til voldtektsdom, også blitt dømt for vold (46,8 %), trusler 26,4), samt narkotika (12 %).⁴⁵

44 Oslo politidistrikt 2011, s. 71.

45 Mjøs 2011.

4.3 Hvem er de fornærmede?

I STRASAK er det registrert 1210 fornærmede i voldtektssaker, mens tilsvarende tall i materialet som er innrapportert til Voldtektsgruppa, er 802. I det følgende vil vi se nærmere på denne gruppen fornærmede, og vi tar for oss variablene kjønn, alder, bakgrunn, relasjon til gjerningsperson og rus. Vi vil også kort kommentere hva det å bli utsatt for en voldtekt, kan innebære av skadevirkninger.

Kjønn

I all hovedsak er de fornærmede i voldtektsanmeldelsene kvinner, noe tabellen nedenfor viser. 5 % av de fornærmede er gutter/menn som har blitt voldtatt av menn eller kvinner. Tallene for 2011 og 2012 er sammenfallende.

Figur 11: Fornærmede i voldtektssaker i 2012, fordelt etter kjønn i 2011 og 2012

År/Kjønn	2011		2012	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Kvinne	1158	94,8	1149	95,0
Mann	63	5,2	61	5,0
Totalt	1221	100,0	1210	100,0

Kilde: Strasak

Lite oppmerksomhet har vært rettet mot menn som har opplevd tilsvarende krenkelser. Voldtekt av menn er tabubelagt og taushetsbelagt, og samfunnets beredskap for håndtering og oppfølging av menn som fornærmet part, er dårligere enn for kvinner.⁴⁶ På denne bakgrunn er det sannsynlig at mørketallene for menn som har vært utsatt for voldtekt, er høyere enn tilsvarende for kvinner.

"Utover kvelden ble jeg veldig full. Jeg har litt problemer når jeg drikker sprit, og da hender det at jeg får "Black outs". Vi dro på et nachspiel og jeg husker ikke helt hva som skjedde. Men etter en stund kom jeg til meg selv og da satt jenta som jeg hadde sagt nei til oppå meg og ridde meg. Jeg visste ikke hva jeg skulle gjøre, men jeg ville ikke at hun skulle gjøre det. Jeg følte meg brukt. Samtidig var jeg så full." ".....Jeg vet ikke om det kan kalles en voldtekt, men jeg klarer ikke å slutte å tenke på det. Jeg skammer meg sånn, og jeg blir sint fordi det føles som om jeg burde like det som hadde skjedd. Og jeg hadde jo ereksjon. Men jeg hater å tenke på at vi hadde sex og jeg blir ofte helt fortvilet når jeg tenker tilbake på det som skjedde. Kan gutter bli voldtatt av jenter?"

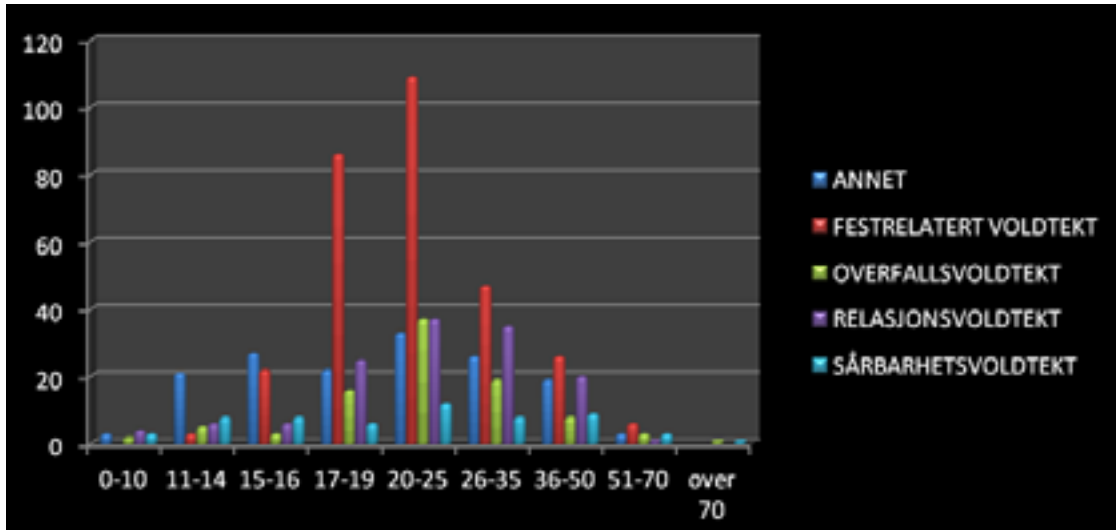
Fra www.ung.no/oss/overgrep/34485.html

Alder

Illustrasjonen nedenfor viser at over 50 % av de fornærmede i anmeldte voldtektssaker befinner seg i aldersgruppen 17–25 år. Over halvparten av disse er fornærmede i forbindelse med festrelaterte voldtekter.

⁴⁶ Forsker Torbjørn Herlof Andersen har i sin doktorgrad redegjort for mytene om at menn alltid skal ha lyst på sex, om at man blir "homo" av å ha sex – frivillig eller ufrivillig med en annen mann, og at man selv blir overgriper dersom man har vært utsatt for overgrep selv. Disse mytene bidrar til at menn ikke tør fortelle hva de har vært utsatt for (Intervju med Torbjørn Herlof Andersen av Siri Lindstad, publisert 05.01.2010).

Figur 12: Fornærmedes alder fordelt etter voldtektskategori (N=739)

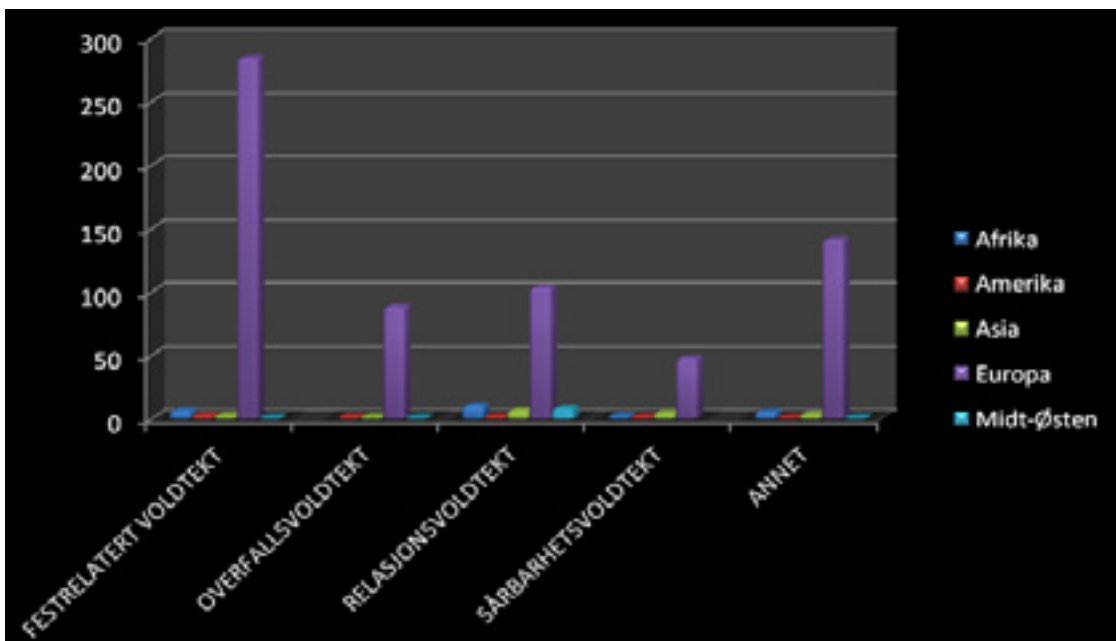

Kilde: Kripas

Bakgrunn

Illustrasjonen nedenfor viser at den største gruppen fornærmede i alle de enkelte voldtektskategoriene kommer fra Europa. Dette gjelder spesielt for festrelaterte voldtekter.

Figur 13: Antall fornærmede i de enkelte voldtektskategoriene, fordelt etter bakgrunn. (N=738)

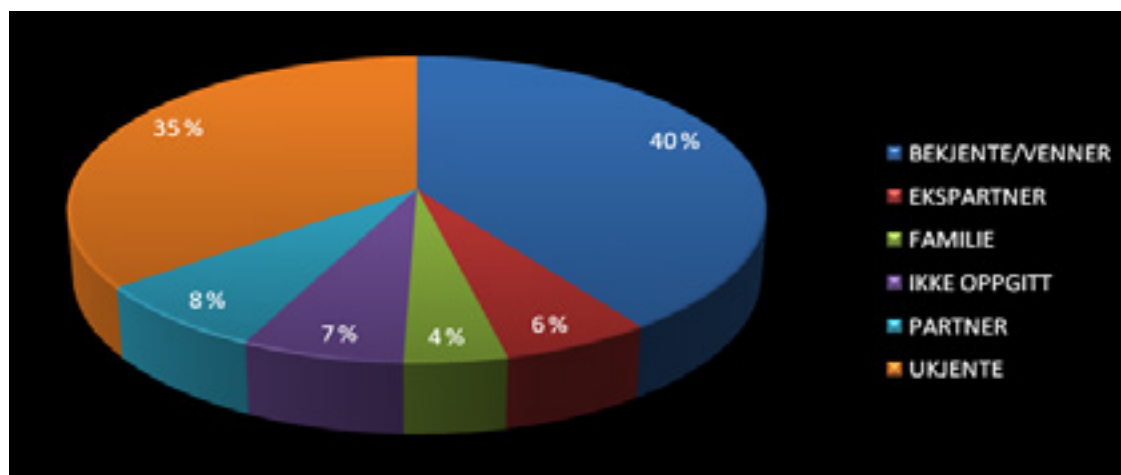
Kilde: Kripas

I under 10 % av anmeldelsene er fornærmede fra en annen verdensdel enn Europa (93 % av de fornærmede fra Europa er norske).

Fornærmedes relasjon til gjerningspersonen

En sentral variabel for voldtekter er hvorvidt fornærmede og gjerningsperson kjente hverandre fra tidligere.

Figur 14: Fornærmedes relasjon til gjerningsperson i voldtekter innrapportert til Kripos (N=687)

Kilde: Kripos

Diagrammet ovenfor viser at i 58 % av anmeldelsene kjenner offer og gjerningsperson hverandre i større eller mindre grad. Denne andelen kan sannsynligvis være enda større siden mange i kategorien "ikke oppgitt" vil falle inn her.

Konsekvenser for fornærmede

En voldtekt kan få store konsekvenser for et individ, men også for vedkommendes nære omgivelser som familie og venner og samfunnet for øvrig.

Uttalelser fra voldtekts ofre om hva overgrepet har medført av traumer, levner liten tvil om at langtidsvirkningene kan være alvorlige. Mange ofre rapporterer om et ødelagt liv i isolasjon og utvikling av sosial angst. Psykiske lidelser med nødvendig oppfølging av psykolog eller psykiatri er ikke uvanlig. DIXI Ressurssenter Oslo foretok i 2012 en undersøkelse blant voldtekts ofre. Undersøkelsen viste at:

- 65 % av de voldtatte har ofte eller svært ofte tanker om selvmord
- 80 % føler stor eller svært stor skam
- 35 % driver ofte eller svært ofte med selvskading
- 65 % føler stor forakt for egen kropp

I tillegg rapporterte mer en 30 % av respondentene i undersøkelsen at bruk av rusmidler økte etter voldtekten, noe som igjen førte til økt selvskading.

Menn som blir voldtatt, har de samme reaksjonene som kvinner. I litteraturen fremheves det også at tausheten rundt overgrep mot menn, kan føre til enda større skadevirkninger for den enkelte.⁴⁷ I en rapport utarbeidet av Kirkens ressurs senter trekkes det frem særegne trekk for gutter og menn. Blant disse finner man at det for en mann kan være vanskelig å forstå seg selv som offer, at synlig opphisselse tolkes som at den utsatte ønsker den seksuelle kontakten, noe som kan gjøre situasjonen uklar og skape økt skyldfølelse. Det å bli utsatt for overgrep fra en kvinne, kan også være vanskelig å takle i en verden hvor den tradisjonelle manssrollen tilsier at mannen er den som skal ta initiativ til seksuell kontakt. Dette er noen årsaker til at overgrep kan være vanskelig å identifisere, og formidle til andre⁴⁸

"Fornærmede hadde etter noen vanskelige barne- og ungdomsår kommet inn i en positiv livssituasjon og begynt på videregående skole. Hun ble av lærere ved skolen betraktet som en svært flink og motivert elev. Etter voldtekten har verden rast sammen for henne. Hun greide ikke å fortsette på skolen. Hun har ikke maktet å søke hjelp for de traumer hun sliter med, ei heller sosialhjelp. Hun har mistet kontakt med nær familie og tidligere venner og plages av angst. Hun har nå begynt å ruse seg, og ga i sin forklaring for lagmannsretten uttrykk for at hun ikke lenger har noe fremtidshåp"

Utdrag fra dom avsagt av Borgarting lagmannsrett, 2007

47 Sinnets helse.no: Intervju med psykolog Leif Waage, intervjuet av Gudrun Vinsrygg. Først publisert i 2006.

48 Kirkens ressurs senter arrangerte i 2009 konferansen The Power to Hurt – The Power to Heal: Internasjonal konferanse om seksuelle overgrep mot gutter og menn. I forlengelsen av konferansen utarbeidet Kirkens ressurs senter på vegne av Barne- og likestillingsdepartementet en faglig rapport som det her er referert fra. Konferansen var den første konferansen i Norden som i sin helhet hadde seksuelle overgrep mot gutter og menn som tema.

Forskning viser at to av tre personer som utsettes for seksuelle overgrep, enten i barndommen eller i voksen alder, opplever å bli utsatt for nye overgrep (reviktimisering). Personer som opplever å bli voldtatt, er altså *ekstra* utsatt for nye overgrep. Posttraumatisk stresslidelse er en av flere forklaringer på dette, hvor ofrene benytter rusmidler for å dempe og kontrollere etterreaksjoner og symptomer. Samtidig er det flere som bruker sex som en mestringsstrategi for å redusere og dempe negativ affekt. Emosjonell nummenhet vil også føre til at personene er dårligere rustet til å oppdage og forstå risikofaktorer som gjør seg gjeldende. Alle disse faktorene medvirker til at personene er ekstra utsatt for nye seksuelle overgrep.⁴⁹

Konsekvenser for samfunnet

Det kan synes uetisk og kynisk å sette en pris på hva en voldtekt koster samfunnet. Det er imidlertid liten tvil om at de totale kostnadene er betydelige, tatt i betraktning fornærmedes ulike behov for oppfølging av helsevesen, eventuell langvarig sykemelding, ikke sluttført skole/utdanning og eventuelt økt misbruk av rusmidler. Dette kommer i tillegg til kostnader knyttet til arbeid utført av politi, påtalemyndighet og rettsvesen, hvor sakene anmeldes og irstettes.

49 Artikkel i Dagbladet 15.04.2011 av Joar Ø. Halvorsen, psykolog og stipendiat NTNU.

I forskningsrapporten "Kriminalitetens kostnader" utgitt av Politihøgskolen i november 2011 fremkommer beregninger som viser et overslag over hva kriminalitet generelt koster samfunnet. Her anslås det at voldtekter (basert på antall anmeldelser, samt estimerte mørketall) koster samfunnet nærmere 2 500 millioner kroner per år.⁵⁰ Dette inkluderer kostnader knyttet til individuell oppfølging ved eksempelvis psykiske lidelser og sykmelding i etterkant av en voldtekt samt behandling i rettsapparatet. Disse estimatene har vært gjenstand for kritikk, og anslagene er usikre, men de gir allikevel et grunnlag for diskusjon og refleksjon.

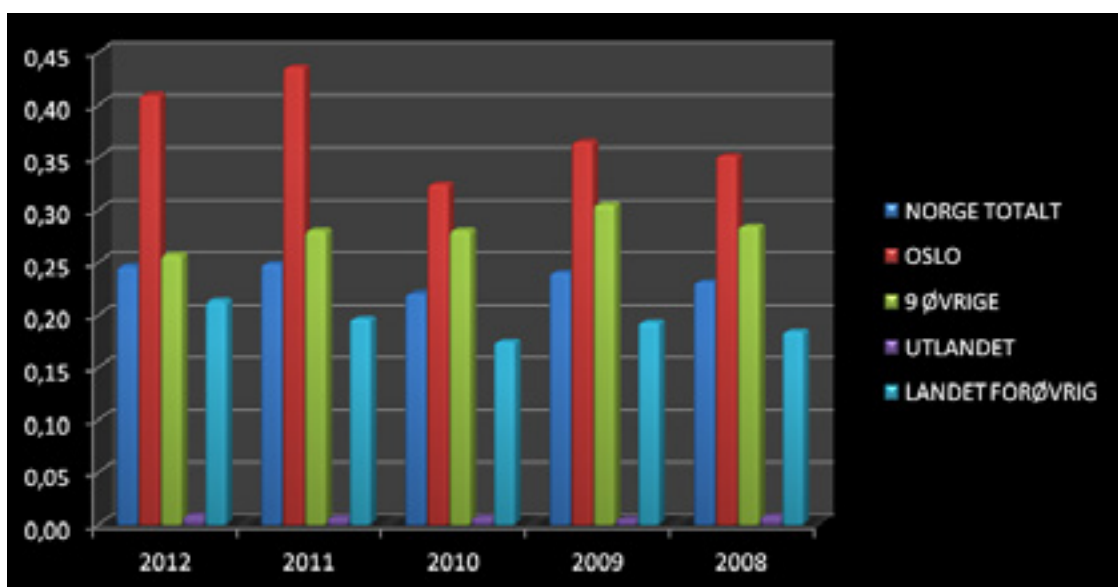
4.4 Hvor i Norge skjer voldtektene?

Hvordan er fordelingen på landsbasis og i politidistriktene?

Fordeling av anmeldte voldtekter på landsbasis

For å illustrere fordelingen av voldtekter i Norge har vi sett på antall voldtektsanmeldelser i Oslo, og i våre 9 største byer til sammen. Vi har inkludert antall voldtekter som finner sted i utlandet. Vi har valgt å slå sammen de 9 største byene fremfor å vise tallene for den enkelte by separat. Dette fordi tallene for voldtektsanmeldelser i den enkelte by generelt er relativt lave.

Figur 15: Antall anmeldte voldtekter per 1000 innbyggere (N=1226)

Kilde: STRASAK

Illustrasjonen viser at tallene for antall voldtekter i Oslo er gjennomgående høyere enn i de 9 øvrige byene til sammen. Faktorer som påvirker antall voldtekter og tilbøyeligheten til å anmelde disse, kan være demografi, kultur og beliggenhet i forhold til lokalt politi og overgrepsmottak eller andre tilgjengelige lokale hjelpeinstanser.

50 Bakke 2011

Antall voldtektsanmeldelser fordelt etter politidistrikt

Figur 16: Antall voldtektsanmeldelser fordelt etter politidistrikt (N=1226)

Distrikt	2008	2009	2010	2011	2012	Endring i % 2011-2012	Endring i % 2008-2012
Agder	49	45	53	63	60	-5	22 %
Asker og Bærum	23	17	17	17	23	35 %	13 %
Follo	25	30	27	29	32	10 %	28 %
Gudbrandsdal	13	5	12	18	16	-11 %	23 %
Haugaland og Sunnhordland	36	36	28	34	26	-24 %	-28 %
Hedmark	23	36	41	33	46	39 %	100 %
Helgeland	18	20	17	14	16	14 %	-11 %
Hordaland	99	127	116	122	98	-20 %	-1 %
Midtre Hålogaland	36	39	24	33	22	-33 %	-39 %
Nordmøre og Romsdal	21	18	15	29	26	-10 %	24 %
Nordre Buskerud	15	13	15	10	17	70 %	13 %
Nord-Trøndelag	25	23	25	28	26	-7 %	4 %
Oslo	197	210	190	261	251	-4 %	27 %
Rogaland	76	85	61	74	70	-5 %	-8 %
Romerike	33	37	34	44	44	0	33 %
Salten	18	15	17	25	32	28 %	78 %
Sogn og Fjordane	18	11	15	16	11	-31 %	-39 %
Sunnmøre	25	31	17	22	24	9 %	-4 %
Sysselemanden på Svalbard	1		0	1	0	-100 %	-100 %
Søndre Buskerud	20	37	34	29	45	55 %	125 %
Sør-Trøndelag	62	77	75	83	68	-18 %	10 %
Telemark	41	31	36	36	42	17 %	2 %
Troms	36	38	37	34	34	0	-6 %
Vestfinnmark	18	24	16	19	16	-16 %	-11 %
Vestfold	47	47	41	58	64	10 %	36 %
Vestoppland	16	22	13	13	11	-15 %	-31 %
Østfinnmark	14	10	18	8	11	38 %	-21 %
Østfold	53	44	42	43	49	14 %	-8 %
Utlandet	38	18	33	25	43	72 %	13 %
Totalt	1096	1146	1069	1221	1226	0,4 %	12 %

Kilde: STRASAK

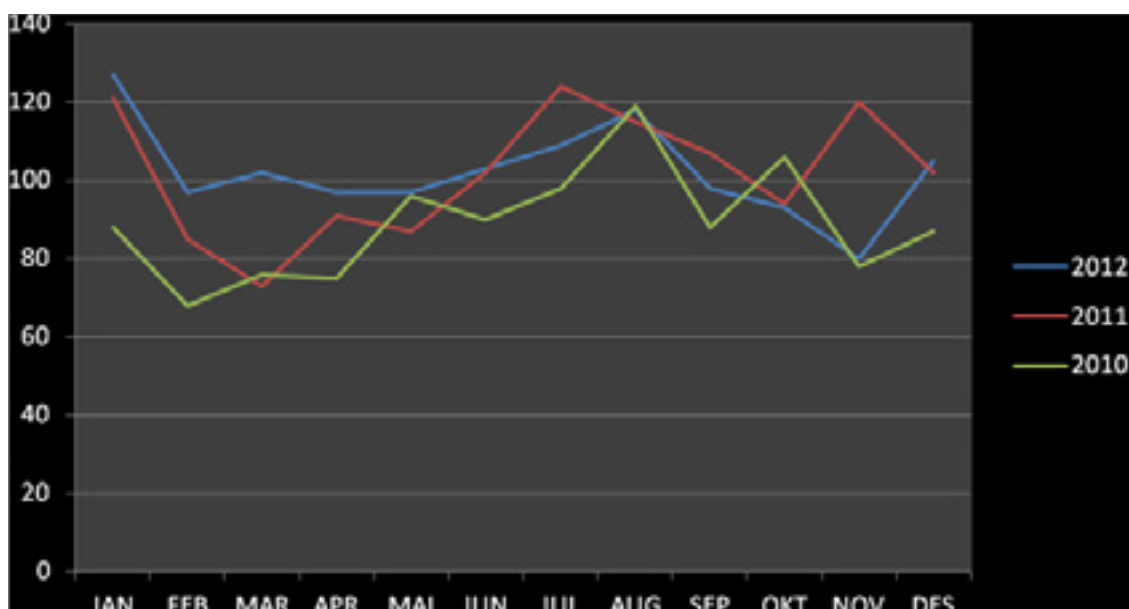
Tallene for hvert enkelt politidistrikt er vanskelige å kommentere da tallene er små, og utslagene derfor blir store uttrykt i prosent. Femten politidistrikter har hatt en prosentvis økning i antall anmeldelser i løpet av de fem siste årene, men med noen unntak er tallene relativt stabile.

Antall anmeldte voldtekter i Oslo har økt med 27 % de fem siste årene. For en beskrivelse av voldtektssituasjonen i Oslo henvises det til Oslo politidistrikts egne rapporter.⁵¹

4.5 Når begås voldtektene i Norge?

Antall voldtektssaker i Norge 2010–2012 fordelt etter måned

Figur 17: Voldtektssaker i Norge i 2010 fordelt etter måneder (N=1069), 2011 (N=1221) og 2012 (N=1226)

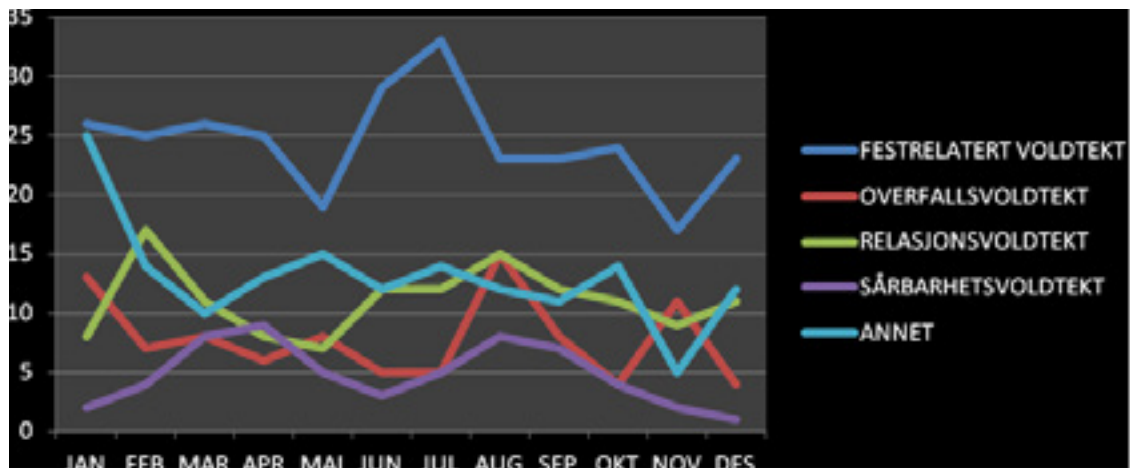
Kilde: STRASAK

Kurvene viser en stabil trend for tidspunktene på året voldtektene finner sted. Hvert år viser en utvikling hvor antall anmeldte voldtekter er størst i juli og august. At dette har sammenheng med sommertid og økt uteliv, er naturlig. De festrelaterte voldtektene når sin "topp" nettopp i sommermånedene, noe som blir mer utførlig beskrevet nedenfor.

51 Oslo politidistrikt (2011) og Oslo politidistrikt (2012).

Voldtekter i Norge 2012 fordelt etter kategori og måned

Figur 18: Voldtekter i Norge 2012 fordelt etter kategori og måned (N=735)

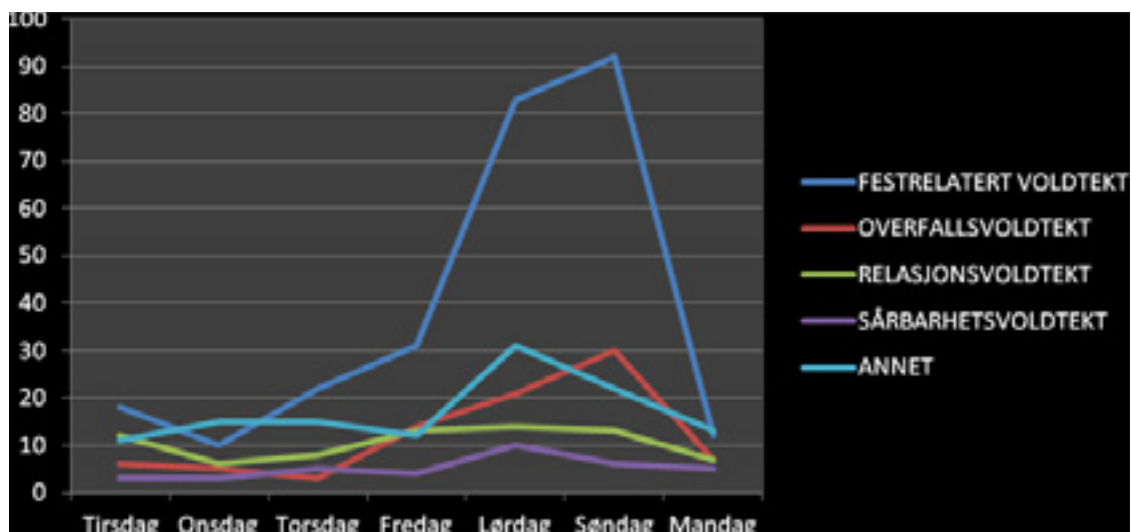
Kilde: Kripas

Illustrasjonen viser at sommermånedene juni og juli er høyaktuelle tidspunkter for festrelaterte voldtekter. Desember viser også klare utslag i antall anmeldte voldtekter. I likhet med sommermånedene er dette en tid der festfrekvensen er høy, og spesielt knyttet til julebordssesongen. Tallmaterialet for de andre kategoriene er mer jevnt og stabilt fordelt på ulike tidspunkt av året, med unntak av overfallsvoldtekter der tallene øker i august, og også november.

Voldtekter i Norge i 2012 fordelt etter kategori og ukedag

I vårt materiale finnes det totalt 735 saker som er registrert med kategori. Alle saker med en gjerningsperiode på mer enn 1 døgn er tatt ut av materialet. Dette gir et grunnlag på 582 saker.

Figur 19: Voldtekter etter kategori og ukedag (N=582)

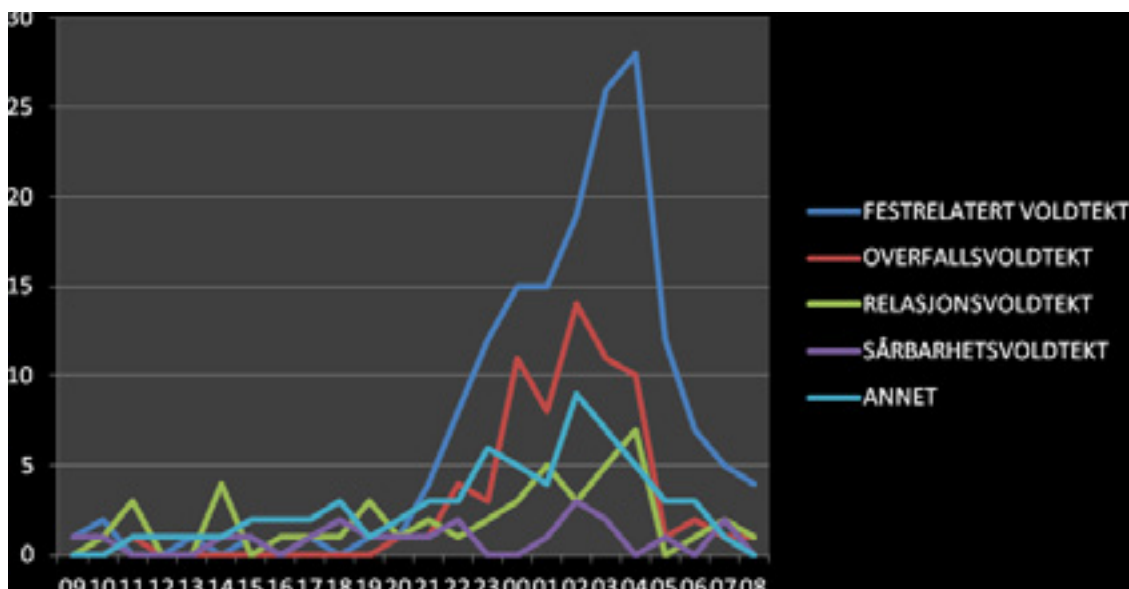
Kilde: Kripas

Fremstillingen over viser at det for samtlige typer voldtekter kun er en relativt liten andel som finner sted i ukedagene. Antall festrelaterte voldtekter stiger kraftig fra fredag til søndag, noe som også gjelder for overfallsvoldtekter, men i mindre grad. For relasjons- og sårbarhetsvoldtektene er det kun små variasjoner i løpet av uken.

Voldtektsanmeldelser fordelt etter kategori og tidspunkt på døgnet

I vårt materiale finnes det totalt 735 saker registrert med kategori. Alle saker som har gjerningstidspunkt kl. 0000-0000, er tatt ut av grunnlagsmaterialet.⁵² I tillegg er alle saker med en gjerningsperiode på mer enn 3 timer tatt ut. Dette gir et grunnlag på 365 saker.

Figur 20: Voldtekter fordelt etter kategori og tidspunkt på døgnet (N=365)

Kilde: Kripas

Illustrasjonen viser hvordan voldtekter i all hovedsak finner sted mellom kl. 0100 og kl. 0500 om natten. Igjen finner vi klare utslag for voldtekter som faller inn under kategorien "fest", men også for overfallsrelaterte voldtekter er dette tydelig. Fest og uteliv finner sted i helgene og om natten, og det er derfor naturlig at sannsynligheten for å bli utsatt for en voldtekt er størst på disse tidspunktene. Vi vil derfor i det følgende komme med noen betraktninger rundt festrelaterte voldtekter og aspekter som kan belyse omstendighetene rundt dette.

⁵² Gjerningstidspunkt 0000-0000 blir ofte benyttet ved ukjent gjerningstidspunkt, eller når gjerningstidspunktet strekker seg over et lengre tidsrom. Disse sakene er tatt ut for å få et tilnærmet korrekt bilde.

Festrelaterte voldtekter, rus og ungdomskultur

Rus preger omstendighetene ved svært mange voldtektsanmeldelser. Dette gjelder spesielt de festrelaterte voldtektene, hvor unge mennesker både er ofre og gjerningspersoner, og hvor bruk av rusmidler kan bidra til at voldtektssituasjonen kan bli oppfattet tvetydig av offer, overgriper eller andre. Rus underbygger også kompleksiteten i etterforskningen av slike saker.

I dette kapitlet forsøker vi å beskrive i hvilken grad rus hos gjerningsperson og offer spiller en rolle når man skal beskrive omstendighetene rundt de festrelaterte voldtektene. I denne sammenheng vil vi også peke på det som synes å være endringer i deler av norsk ungdomskultur. Disse endringene synes også å prege omstendighetene ved en del festrelaterte voldtekter.

5.1 Rus hos gjerningsperson

I Kripas' statistikk fremkommer det ingen informasjon om graden av ruspåvirkning hos gjerningspersonene. Det eksisterer heller ingen nasjonale, representative undersøkelser som gir svar på hvor mange voldtektsforbrytere som var ruset i gjerningsøyeblikket.

Enkeltstudier indikerer imidlertid at rundt halvparten av voldtektsforbryterne er ruset. Oslo politidistrikt hevder at av de anmeldte voldtektene i Oslo i 2011 ble om lag halvparten av gjerningspersonene beskrevet som ruspåvirket, hvorav om lag 2/3 av alkohol.⁵³ For personer anmeldt for festrelaterte voldtekter var minst 80 % av gjerningspersonene ruspåvirket.⁵⁴ I en studie foretatt av Kadlec & Sechrist fant man at 60–65 % av overgriperne brukte en form for rusmiddel under overgrepet.⁵⁵ Disse funnene er sammenfallende med Mjøs sin studie, hvor rundt halvparten av straffedømte voldtektsforbrytere hadde drukket alkohol eller brukt narkotika.⁵⁶

I litteraturen nevnes det flere årsaker til at alkohol og seksuelle overgrep så ofte opptrer sammen. Noen av årsakene er at inntak av alkohol fører til nedsatt vurderingsevne og impuls kontroll, noe som gjør det vanskelig å stoppe påbegynte handlingsrekker. Ruspåvirkede har en tendens til å fokusere på kortsiktig belønning og ignorere konsekvenser, mens andre bruker alkohol for å kunne virkeliggjøre et ønske om å begå seksuelle overgrep. Hos noen foreligger en underliggende faktor som forårsaker både alkoholbruk og seksuell aggresjon, for eksempel grunnleggende personlighetstrekk.⁵⁷ I mange tilfeller benyttes alkoholrus som unnskyldning eller forklaring i etterkant av overgrepet.

Seksuelle overgrep kan imidlertid ikke forklares ut ifra en faktor alene, som for eksempel rus hos gjerningspersonen, som her. Det er mange faktorer i en overgrepssituasjon som må tas høyde for. Rus er kun én av flere faktorer.

53 Oslo politidistrikt 2012.

54 Andelen narkotikapåvirkede gjerningspersoner økte fra 14,3 % i 2010 til 25,9 % i 2011 (Oslo politidistrikt 2012, s. 67).

55 Studien utført av Kadlec & Sechrist er omtalt i Kruse (2011).

56 Mjøs 2012.

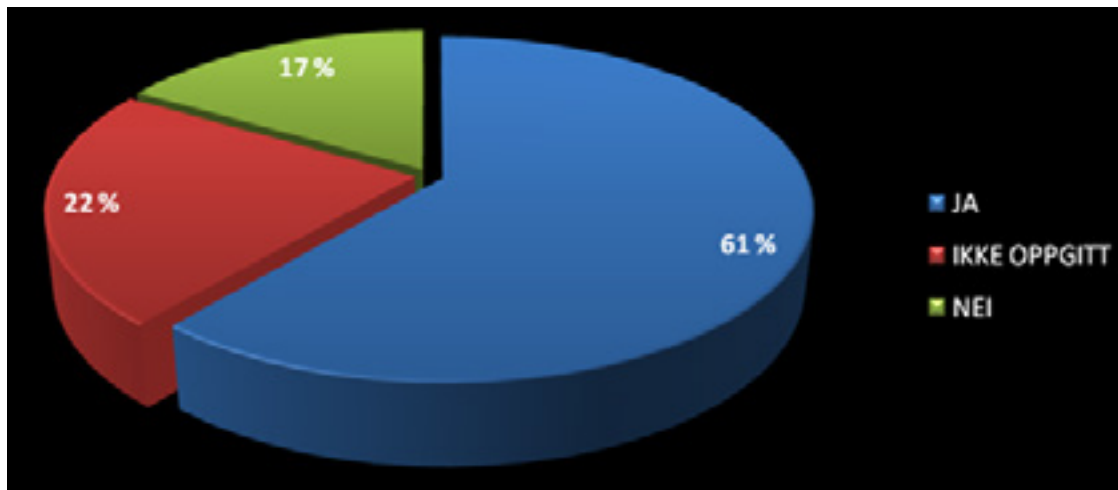
57 Mjøs 2012.

5.2 Rus hos fornærmede

Ansvaret for seksuelle overgrep skal alltid plasseres hos overgriperen. For at vi skal kunne forebygge og forhindre at nye overgrep finner sted, mener vi imidlertid det er viktig å se på ulike omstendigheter rundt selve voldtektssituasjonen. En omstendighet er rus hos fornærmede.

I innrapporterte anmeldelser til Kripas fremkommer rus hos fornærmede gjennom selvrapporing.

Figur 21: Rus hos fornærmede (N=446)

Kilde: Kripas

I anmeldelsene som er innrapportert til Kripas, fremkommer det at 61 % av de fornærmede oppgir at de var beruset under voldtekten. 17 % hevder at de ikke var beruset, mens i 22 % av anmeldelsene er eventuell ruspåvirkning ikke oppgitt. Andelen ruspåvirkede vil derfor være et minimumstall.

Figur 22: Andel voldtektsanmeldelser hvor fornærmede oppgir å være ruspåvirket (N=446)

Kategori	Rus 2012	Rus 2011
Festrelatert voldtekt	92,4	93,9
Overfallsoldtekt	57,0	55,8
Relasjonsvoldtekt	28,9	17,5
Sårbarhetsvoldtekt	52,6	25,6
Annet	36,5	29,4
Totalt	61,5	55,0

Kilde: Kripas

Dersom man ser på rus hos fornærmede fordelt etter voldtektskategori, ser vi at fornærmede, naturlig nok, er beruset i nesten samtlige av de festrelaterte voldtektene. Vi ser imidlertid også at andelen berusede er høy i overfallsvoldtekter, og at den er økende i de tre andre kategoriene. Ruspåvirkningen hos fornærmede er lavest i anmeldelser av relasjonsvoldtekter.

I Oslo politidistrikts rapport for 2012 fremkommer det at for voldtekter i Oslo har antallet fornærmede som er ruspåvirket ligget på rundt 2/3. For festrelaterte voldtekter i 2012 var et stort flertall påvirket av alkohol (84,3 %) eller narkotika (14,6 %). Lavest rusandel finner vi hos fornærmede som anmelder relasjonsvoldtekter (20 %).

Årsaken til den økte andelen ruspåvirkede fornærmede kan ligge i selve registreringen, men dette er lite trolig da ruspåvirkning er et tema som naturlig har blitt berørt i avhør, både i 2011 og 2012. En annen årsak kan være at de fornærmede er mer tilbøyelige til å erkjenne at de var ruset. En tredje årsak kan være at flere faktisk var ruset under overgrepet.

Det eksisterer ingen landsomfattende undersøkelser som viser prosentandelen berusede ofre, men foreløpige tall fra en fersk forskningsrapport fra NTNU bidrar til å belyse situasjonen.⁵⁸

I perioden 2003–2010 ble 264 kvinner som oppsøkte overgrepsmottaket i Trondheim, testet for alkohol eller andre rusmidler. Av disse var 84 % påvirket av rusmidler, og gjennomsnittet for antatt promille på overgrepstidspunktet var 1,9.⁵⁹

DIXI har i tidligere nevnte undersøkelse fra 2012 tall hvor 45% av de voldtatte kvinnene selv rapporterte at de var påvirket da overgrepet fant sted. Tallene var noe høyere for aldersgruppen under 30 år.⁶⁰

Ovennevnte undersøkelser viser at det er vanskelig å konkludere, da disse ikke gir et entydig bilde av eventuell ruspåvirkning hos fornærmet.

"I retten har tiltalte forklart at han snakket til fornærmede både før og etter samleiet. Han har imidlertid på gjentatte spørsmål ikke kunnet si nærmere om hva som ble sagt. Han har heller ikke kunnet si noe sikkert om fornærmede responderte på det han sa. Til politiet har han opplyst at det ikke var liv i fornærmede etter samleiet, at øynene rullet og hodet dinglet. Han erkjente i retten at han etter samleiet tenkte at fornærmede ikke hadde vært til stede i det hele tatt."

Utdrag fra dom avsagt av Nedre Romerike tingrett, 16.05.2012 s. 4.

58 Undersøkelsen ble foretatt av stipendiat Cecilie Hagemann ved Institutt for samfunnsmedisin, NTNU. Undersøkelsen ble avsluttet i november 2012, og er ennå ikke publisert.

59 58 % av kvinnene i undersøkelsen anmeldte saken til politiet (Hagemann 2012).

60 Utvalget i undersøkelsen er 150 voldtatte kvinner som har besvart et spørreskjema som ble lagt ut på DIXI sin hjemmeside.

5.3 En ungdomskultur i endring?

Generelt kan en gjennomgåelse av anmeldelser av festrelaterte voldtekter gi inntrykk av en ungdomskultur i endring, spesielt med henblikk på alkohol og sex. Blant innrapporterte anmeldelser til Kripos utgjør festrelaterte voldtekter den desidert største andelen (40 %). Statistikken viser videre at unge jenter mellom 17 og 25 år har høyest risiko for å bli utsatt for voldtekt. Anmeldelsene av festrelaterte voldtekter kan inneholde svært ulike scenarier; fra utnyttelse av en person som er så beruset at vedkommende ikke kan ta vare på seg selv, til situasjoner som ligger i gråsonen, eller faller helt utenfor det som ligger innenfor den juridiske definisjonen av voldtekt.⁶¹ Festrelaterte voldtekter skjer typisk i det private rom, og hvor gjerningsperson og offer er unge og jevnaldrende. Utpøring av alkohol og flørtning kan ha skjedd forut for voldtekten, men voldtekten skjer idet overgriper velger å utføre en handling som innebærer å sette egne behov først, uavhengig av den andre partens vilje. Det blir gjerne ikke benyttet vold, men gjerningspersonen utnytter offerets manglende evne til å gjøre motstand. Overgriperen velger ikke å respektere grensene for den andre partens kropp og tilstand. En kombinasjon av ruspåvirkning, makt, mangel på empati og respekt fører til handlinger som kan føre til betydelige skader hos den utsatte.

Undersøkelser av alkoholvaner blant ungdom de siste årene viser ingen generell økning i alkoholforbruk, men at det kjønnsdelte drikkemønsteret er borte. Mens gutter tidligere drakk dobbelt så mye som jenter, utgjør nå jentenes forbruk 80 % av guttenes (beregnet i mengde).⁶² Ettersom jentene tåler mindre alkohol enn gutter, blir de mer sårbare enn gutter for alkoholens virkninger.

De siste tiårene har samfunnets seksualkultur endret seg, noe som også gjenspeiler seg i mange ungdomsmiljøer. Allerede i 2002 viste to studier fra Folkehelseinstituttet utført av NOVA at samleiedebutalder for jenter i perioden 1992 til 2002 sank med et helt år for jenter – fra 17,7 til 16,7, mens aldersnedgangen for gutter var mindre. Det ble også rapportert at den seksuelle normen for hva som utføres av seksuelle handlinger blant ungdom, hadde endret seg, blant annet ved at munnsex var like utbredt som samleie, og at disse to praksisformene ble introdusert omtrent samtidig i tid. Det ble også funnet at jenter var like mye, eller mer tilbøyelige til å bryte med den såkalte kjærlighetsnormen som grunnlag for seksuell samhandling.⁶³

NOVAs undersøkelse pekte på følgende mulige årsaker til endring i seksualvaner og debutalder:

- en slående endring når det gjelder seksualiseringen av det offentlige rom – fokus på temaet i aviser, film, blader og fjernsyn – ofte med vekt på teknikker og nytelse, noe som kan svekke normer som tidligere har bidratt til å utsette seksuell debut og bidra til forventning om tidlig å ha et aktivt seksualliv
- endringer i bruken av kommunikasjonsteknologi blant ungdom, som for eksempel chat og SMS-meldinger
- kvinnefrigjøringen og endringer i utvikling av prevensjonsmidler

61 I 2011 ble 26 % av anmeldelsene som ble registrert i 2011, og som per 6. mai 2012 var blitt henlagt med kjent gjerningsperson, henlagt som "intet straffbart forhold bevist", "det er ikke rimelig grunn til å undersøke om det er et straffbart forhold" eller anmeldelsen vurderes som "åpenbart grunnløs". Dette er en svak økning fra 2010 (21 % av forholdene) (Oslo politidistrikt 2012, s. 96).

62 Sirus 2009.

63 Tidsskrift for Den norske legeforening nr. 21, 2003:3006-9. Lastet ned fra www.tidsskriftet.no 02.01.2013.

På bakgrunn av utviklingen på de ovennevnte områdene de siste 10 årene er det sannsynlig at tilsvarende studier i dag ville ha gitt en enda lavere seksuell debutalder. Tilsvarende anser vi også at de samme endringene har skjedd i utviklingen av ungdommenes seksualvaner de siste årene.

I boken "Generasjon Sex" beskriver sosiolog Hanne Helset en kultur hvor unge jenter og gutter kler av seg og "flasher" mer eller mindre nakne kroppar på nettsider som "Deiligst.no" for å bli vurdert og få poeng for hvordan de ser ut. Helset kaster lys over en ungdomskultur som i utstrakt grad handler om å bli sett, beundret og betraktet. Det å være sexy etter definerte standarder er viktigere enn noen gang hos unge mennesker.

Omgitt av en slik type seksualkultur, i en alder hvor utprøving, utforskning og opprørstrang er normalt, kan det bli krevende å sette grenser for utøvelse av egen seksualitet. Dette forsterkes av ønsket om å leve opp til forventninger for å oppnå sosial aksept i vennegjengen. Usikkerhet rundt forventninger og "spilleregler" i perioden med utforskning av egen seksualitet og utvikling av egen identitet gjør at man kan være spesielt sårbar og utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet og overgrep.

"Jentenes seksuelle idealer og atferd er blitt likere guttenes, de drikker mer og de tester ut seksuelle grenser på måter som bestemødrene ikke kunne. Det vil med nødvendighet føre til flere seksuelle situasjoner hvor grensene mellom frivillig og ufrivillig kan bli flytende."

Hanne Helseth, Kronikk i Dagbladet 2010

"ansvar" for overgrepet forsterkes, og overgriperens ansvar reduseres. En voldtektsmyte kan for eksempel være at "I de fleste voldtektsaker er offeret lett på tråden eller har et dårlig rykte", eller at "et nei fra en jente betyr egentlig ja".

I en svensk undersøkelse fant man at ungdommer som hadde presset eller tvunget noen til seksuelle handlinger, i større grad enn kontrollgrupper viste tilslutning til slike voldtektsmyter. Slike feiloppfatninger er nødvendigvis ikke direkte årsak til et seksuelt overgrep, men kan tjene som grunnlag for rettfærdiggjøring av handlinger. ⁶⁴

En ungdomskultur som beskrevet over, forsvarer på ingen måte handlinger som blir begått hvor det ikke er gjensidighet eller frivillighet mellom to eller flere parter. En stadig mer seksualisert ungdomskultur der også rusbruk står sentralt, kan allikevel fremheves som en del av en forklaring på hvorfor antall festrelaterte voldtekter er de dominerende blant unge mennesker, i en svært så sårbar og påvirkelig alder.

Kulturelle myter

Også blant ungdom eksisterer det kulturelle myter om voldtekt som ofte fører til at offerets

64 Kruse 2011.

Veien videre

Handlingsplan mot voldtekt 2012–2014 inneholder en rekke tiltak som ansvarliggjør flere aktører. Justis- og beredskapsdepartementet skal, i samarbeid med Politidirektoratet og Riksadvokaten, bidra til at det etableres rutiner i politidistriktene som blant annet sikrer at initialfasen av etterforskningen blir ivaretatt på en god måte.

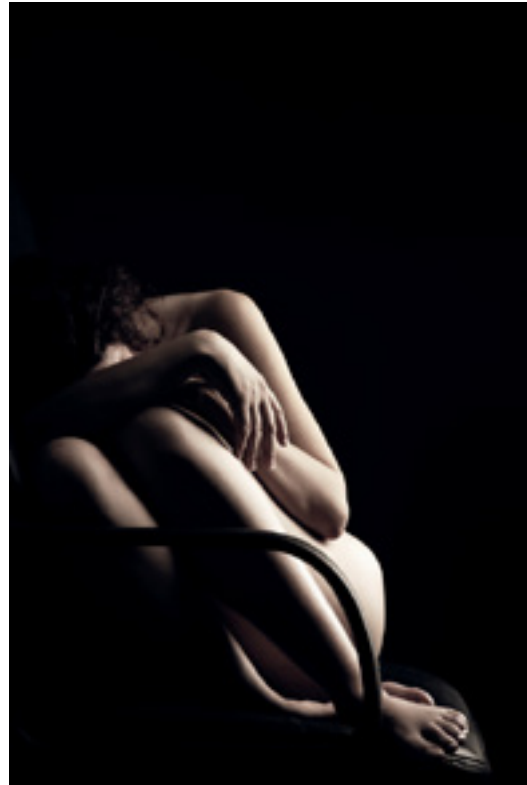
Kripos har ansvar for å utarbeide informasjonsmateriale til politiet med vekt på å ivareta fornærmede. Kripos skal også, i samarbeid med Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin, utarbeide en brosjyre som skal gis til fornærmede som oppsøker overgrepsmottak. Politiets arbeid med seksuelle overgrep skal evalueres. Evalueringen skal danne grunnlag for videreutvikling for metoder og tiltak (2013-2014). Tiltakene vil samlet sett, kunne bidra til bedre ivaretagelse av fornærmede.

Kripos ønsker å bidra til at anmeldeshyp-pigheten øker, slik at det reelle antall voldtekter gjenspeiles i antall anmeldelser. Dette kan gjøres blant annet gjennom å bistå politidistriktene slik at kvaliteten på etterforskningen høynes, og at flere voldtektsforbrytere således blir stilt for retten.

Voldtektsgruppas arbeid skal evalueres i 2014. Evalueringen vil kunne belyse kritiske punkter og bidra til forbedring av politiets arbeid gjennom ytterligere erfaringslæring på området.

"Det er ingen tvil om at politiets og påtalemyndighetens behandling av voldtektssaker er meget viktig. Vår oppgaveløsning sier noe – til omverden og oss selv – om hvor profesjonelle og dyktige vi er. Men viktigere enn det; dette forteller også hvor langt Norge er kommet som kulturnasjon. Vi er på rett vei, samtidig som vi må og skal bli bedre."

Riksadvokat Tor Aksel Busch, Fagkonferanse, Kripos 5.februar 2013

Referanseliste

- Bakke, Jostein (2011:2): *Kriminalitetens kostnader*. Oslo: Politihøgskolen
- Bitsch, Anne og Kruse, Anja Emilie (2012): *Bak lukkede dører*. Oslo?: Cappelen Damm
- Det nasjonale statsadvokatembetet (2009): *Seksuelle overgrep – etterforskning og informasjonsutveksling. En evaluering av politiets etterforskning og informasjonsutveksling i saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn, begått av omreisende overgripere*. Oslo
- DIXI Ressurscenter for voldtatte (2012): *Rapport fra en spørreundersøkelse om voldtekt*. Oslo
- Hagemann, Cecilie m.fl. (2012): *Alcohol and drugs detected in urine/blood – background and assault characteristics and clinical findings in cases of drug-facilitated sexual assault in Trondheim, Norway*. ExtraStiftelsen, NTNU og St. Olavs hospital
- Halvorsen, Joar Ø., Dagbladet 15.04.2011
- Hellevik, Ottar (1977): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo?: Universitetsforlaget
- Helset, Annett Angharad (2009): *Det som ikke kommuniseres. En studie av rettsvesenets behandling av voldtekt*. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo
- Helseth, Hanne (2010): *Generasjon sex*. Oslo: Manifest Analyse
- Justis- og beredskapsdepartementet: *Handlingsplan mot voldtekt 2012–2014*
- Hellevik, Ottar: *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*, Universitetsforlaget 1977
- Kirkens Ressurscenter (2009): Faglig rapport fra konferansen *The Power to Hurt, the Power to Heal*, Oslo
- Kripes (2012): *Voldtektssituasjonen 2011*, Oslo: Voldtektsgruppa på Kripes
- Kruse, Anja Emilie (2011): *Hva vet vi om unge som begår seksuelle overgrep*, Nettpublikasjon, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
- Matningsdal, Magnus (2010): *Norsk spesiell strafferett*, Bergen: Fagbokforlaget.
- Mjøes, Kristin (2011): *Er det noe som kjennetegner voldtektsforbrytere? En beskrivende studie av personer dømt for voldtekt (§ 192) i lagmannsretten, perioden 2007–2009*. Trondheim: Psykologisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (masteroppgave)
- Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin: *Beredskapssituasjonen ved norske overgrepsmottak 2011*, Rapport nr. 3-2012

NOU (2008:4): Fra ord til handling: *Bekjempelse av voldtekt krever handling*. Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltningen

Pedersen, Willy og Samuelsen, Sven Ove (2003): *Nye mønstre av seksualatferd blant ungdom*, Tidsskrift for Den norske legeforening nr. 21, 2003;123:3006-9

Riksadvokaten: Riksadvokatens utredningsgrupper – rapport nr. 1/2007: *En undersøkelse av kvaliteten på påtalevedtak i voldtektssaker som har endt med frifinnelse m.v.*

Sentio Research Norge (2012): *Rapportering fra krisesentertilbudene 2011*. Trondheim

SIRUS–Rapport nr. 5/2009. Statens institutt for rusmiddelforskning. Oslo 2009

Skogøy, Elin (2008): *Arbeid med voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisert stress, Oslo

Sætre, Marianne og Grytdal, Veslemøy (2011): *Voldtekt i den globale byen – Endringer i anmeldte voldtekter og seksualkultur*. Oslo: Oslo politidistrikt

Sætre, Marianne og Grytdal, Veslemøy (2012): *Voldtekt i den globale byen 2011: Anmeldelser og medieoppslag*. Oslo: Oslo politidistrikt

Østby, Lene (2012): *Hva hindrer utsatte for seksuelle overgrep i å søke hjelp?* Innspill til utformingen av en nettportal for overgrepssatte. Oslo: Diakonhjemmets høgskole, Rapport 2012/6

Dom:

Utdrag av dom i Nedre Romerike Tingrett, avsagt 16.05.2012. Saksnr: 12-020253MED-NERO

Utdrag av dom i Borgarting lagmannsrett, avsagt 19.04.2007. Saksnr: 06-170125AST-BORG/03

Artikler hentet fra Internett:

Forskning.no: *Få voldtekter blir analysert*, 13. juni 2010. Hentet ut 21. januar 2013

SinnettsHelse.no: *Når menn blir voldtatt*. Psykolog Leif Waage intervjuet av Gudrun Vinsrygg

Kilden Informasjonssenter for kjønnsforskning: *”Mannlighetens utfordrere”*. Torbjørn Herlof Andersen intervjuet av Siri Lindstad, 05.01.2010.

Notater

Lined area for notes with horizontal dashed lines.

POLITIET
KRIPOS

KRIPOS

Telefon 23 20 80 00, desken 23 20 88 88
Brynsalleen 6
Postboks 8163 Dep, 0034 Oslo
Internett: www.politi.no/kripos